

Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida

Dizdar, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:201891>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi
za učenike oštećena vida

Iva Dizdar

Zagreb, lipanj 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi
za učenike oštećena vida

Iva Dizdar

prof. dr. sc. Tina Runjić

Zagreb, lipanj 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Iva Dizdar

Zagreb, lipanj 2023.

Zahvale

Hvala Odsjeku za oštećenja vida na prenesenim znanjima i iskustvima te kolegicama s modula što su zadnje dvije godine studiranja učinile posebnima.

Hvala mentorici prof. dr. sc. Tini Runjić na trudu i podršci za izradu ovog rada.

Zahvaljujem izv. prof. dr. sc. Zrinki Greblo Jurakić i prof. dr. sc. Dražanu Dizdaru na savjetima za izradu anketnog upitnika i obradu podataka.

Hvala kolegicama iz COO Vinko Bek na razumijevanju, savjetima i ohrabrenjima.

Velika hvala mojoj obitelji i prijateljima na beskrajnom strpljenju i podršci.

I Filipu, mom najvećem motivatoru i osloncu, hvala što uvijek vjeruje u mene.

Naslov rada: Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida

Studentica: Iva Dizdar

Mentorica: prof. dr. sc. Tina Runjić

Program/modul: Edukacijska rehabilitacija/Rehabilitacija osoba oštećena vida

Sažetak

Cilj ovog rada je dobiti uvid u stavove studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida te utvrditi razlike u stavovima studenata prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije. Istraživanje je provedeno u akademskoj godini 2022./23. u razdoblju od 28. 2. 2023. do 15. 3. 2023. na prigodnom uzorku od 131 studenta. Podatci su prikupljeni anketnim upitnikom konstruiranim za potrebe istraživanja kojim se procjenjuju stavovi pomoću Likertove skale. Stavovi i rezultati prikazani su kroz pet kategorija: opći stavovi, komunikacija i socijalna uključenost, potpora pri kretanju, potpora pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba te školske aktivnosti i zadatci. Rezultati pokazuju kako većina studenata smatra da pomoćnik u nastavi nije nužan za uspješnu integraciju učenika oštećena vida i da njegova potpora nije potrebna svim učenicima oštećena vida. Većina studenata smatra da pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost i efikasnost učenika u pojedinim zadacima, naročito u onima koji se odnose na interakciju s vršnjacima i učiteljima te samostalnost na nastavi. Također, pokazalo se kako postoje statistički značajne razlike u većini stavova ispitanika s obzirom na godinu studija. Stavovi većine studenata treće godine preddiplomskog studija u svim kategorijama su negativni prema pomoćniku u nastavi, a velik broj stavova većine studenata prve godine preddiplomskog te druge godine diplomskog studija je podijeljen. Među stavovima druge godine diplomskog studija velik je broj neutralnih odgovora. Razlike u stavovima ukazuju na postojanje faktora koji utječe na formiranje stava tijekom studija, što otvara potencijalnu temu za nova istraživanja.

Pomoćnik u nastavi jedna je od najčešćih inkluzivnih mjera podrške učenicima s teškoćama. S obzirom na specifičnosti funkcioniranja i potreba učenika oštećena vida, nužna je informiranost i educiranost pomoćnika u nastavi, kao i svih članova stručnog tima koji pružaju potporu učeniku. Stoga je važno da i studenti edukacijske rehabilitacije kao budući stručnjaci budu upoznati s učinkovitošću podrške i utjecajima pomoćnika u nastavi na učenike

oštećena vida. Istraživanja o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida vrlo je malo, zbog čega je potrebno detaljnije se posvetiti navedenoj temi.

Ključne riječi: pomoćnici u nastavi, asistenti u nastavi, učenici oštećena vida, učenici s teškoćama u razvoju

Summary

The aim of this paper is to gain insight into the attitudes of students of education rehabilitation at the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences at University of Zagreb towards teaching assistants for visually impaired students and to show the differences in the attitudes of students of the first and third year of the undergraduate study of Rehabilitation and the second year of the graduate study of Educational Rehabilitation. The research took part in the academic year of 2022/23 in the period from February 28, 2023 to March 15, 2023, on a convenience sample of 131 students. The data had been collected using a self-constructed questionnaire that assesses attitudes using a Likert scale. Attitudes and results are presented through five categories: general attitudes, communication and social inclusion, mobility support, consumption of food and drinks and performing hygiene needs, and school activities and tasks. According to the results, the majority of students believe that a teaching assistant is not necessary for the successful integration of visually impaired students, as well as their support is not needful for all visually impaired students. The majority of students believe that teaching assistants negatively affect students' independence and efficiency in certain tasks, especially those related to interacting with peers and teachers and independence in class. Also, it has been shown that there are statistically significant differences in the majority of respondents' attitudes regarding the year of study. The attitudes of the majority of third-year undergraduate students in all categories are negative towards teaching assistants, and plenty of the attitudes of the majority of first-year undergraduate students and second-year graduate students are divided. The attitudes of the second-year graduate students include a substantial number of neutral responses. Differences in attitudes indicate the existence of a factor that influences the attitudes during schooling, which brings up a potential topic for new research. Teaching assistants are commonly used as an inclusive measure for students with disabilities. Considering the specifics of functioning and the needs of students with visual impairment, it is necessary to inform and educate teaching assistants, as well as of all members of the professional team that provides support to the student. Therefore, it is of great importance that students of education rehabilitation, who are to be future professionals, become familiar with the effective support for visually impaired students as well as the influence of teaching assistants on the same group of students. There is very little research on teaching assistants for visually impaired students, wherefore greater involvement on the topic is necessary.

Keywords: teaching assistants, paraprofessionals, visually impaired students, students with disabilities

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju.....	1
1.2. Učenici s teškoćama u razvoju	2
1.3. Učenici oštećena vida	4
1.4. Specifičnosti razvoja osoba oštećena vida.....	6
1.4.1. Motorika	6
1.4.2. Kognitivne sposobnosti	7
1.4.3. Komunikacija i socijalizacija	8
1.5. Pomoćnici u nastavi.....	10
1.5.1. Uloga i poslovi pomoćnika u nastavi	12
1.5.2. Izazovi u radu pomoćnika u nastavi	14
1.6. Pomoćnici u nastavi za učenike oštećena vida	15
1.7. Pregled znanstvenih istraživanja o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida	18
2. Problem istraživanja, ciljevi i hipoteze	20
3. Metode istraživanja	21
3.1. Uzorak ispitanika	21
3.2. Mjerni instrumenti	22
3.3. Metode obrade podataka.....	25
4. Rezultati istraživanja.....	26
5. Rasprava.....	43
6. Zaključak.....	58
7. Literatura.....	61
Prilog	65
Upitnik za potrebe rada <i>Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida</i>	65

1. Uvod

1.1. Odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju

Uključivanje ili inkluzija podrazumijeva pristupačnost svih razina formalnog odgojno-obrazovnog sustava svoj djeci i mladima, odnosno kreiranje škola i odgojno-obrazovnih programa u kojima djeca s teškoćama u razvoju i djeca urednog razvoja zajedno uče (Karamatić Brčić, 2011). Sedamdesetih godina prošlog stoljeća u razvijenim su se zemljama postupno počele zatvarati specijalne škole i ustanove odvojenog obrazovanja te se sve više djece s teškoćama uključivalo u redovne škole (Drandić i Radetić Paić, 2020). Obrazovna politika u svijetu usmjerena je na izjednačavanje mogućnosti odgoja i obrazovanja. Karamatić Brčić (2011) izdvaja najvažnije dokumente i konvencije na kojima se temelji inkluzivno obrazovanje:

- Deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. godine koja se zalaže za pravo na besplatno obrazovanje za svu djecu
- Konvenciju UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine koja osigurava pravo na temeljno obrazovanje sve djece
- Svjetsku deklaraciju o odgoju i obrazovanju za sve iz 1990. godine
- Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom Ujedinjenih naroda iz 1993. godine koja promiču jednake obrazovne mogućnosti za svu djecu i mlade te njihovo uključivanje u redovno školstvo
- Izjavu u Salamanci i Okvir za akciju iz 1994. godine kojom se određuje uključivanje sve djece u obrazovni sustav
- Okvir za akciju donesen na Svjetskom obrazovnom forumu 2000. godine s ciljem omogućavanja besplatnog i obaveznog obrazovanja, s naglaskom na socijalno obespravljenju i marginaliziranu djecu i mladež
- studiju O pravu na obrazovanje za osobe s invaliditetom iz 2001. godine
- Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom donesenu 2008. godine s ciljem promicanja inkluzije kao temelja društvene jednakosti.

Republika Hrvatska potpisnica je međunarodnih dokumenata koji određuju i osiguravaju pravo na obrazovanje, čime se obvezala na stvaranje uvjeta za kvalitetno obrazovanje svakog djeteta (Drandić i Radetić Paić, 2020). Inkluzija je zakonski propisana početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća kada je donesen Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju u SR

Hrvatskoj, kojim se omogućava redovno obrazovanje djece s teškoćama zajedno s djecom bez teškoća (Drandić i Radetić Paić, 2020). Modelu inkluzije prethodio je model integracije. Integracija je šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća postala zakonska regulativa u razvijenim zemljama s ciljem uključivanja djece s teškoćama u razvoju u redovne škole (Karamatić Brčić, 2011). Iako postoje sličnosti između integracije i inkluzije te se može reći da je inkluzija nadogradnja na integraciju, jasne su razlike između navedenih modela. Karamatić Brčić (2011) uspoređujući integraciju i inkluziju navodi kako je uspješnost integracije ovisila o djetetu i njegovim sposobnostima uključivanja u proces redovnog obrazovanja, dok je inkluzija proces koji zahtijeva uključenost cjelokupnog školskog sustava i odgojno-obrazovnog procesa, odnosno osiguravanje primjerenih uvjeta za djetetovo uključivanje u sustav. Befrong (2001), prema Igrić (2015) tvrdi kako je integracija pružila priliku učenicima s teškoćama, a inkluzija obogaćuje sve uključene u obrazovanje.

Danas je školovanje učenika s teškoćama u razvoju regulirano Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 87/08) i Pravilnikom o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, 24/15). Pravilnik je omogućio uvođenje važnih oblika podrške poput stručnog tima kao mobilne multidisciplinarnе službe potpore, centara potpore, koordinatora škole i pomoćnika u nastavi (Igrić, Marinić i Maljevac, 2021).

1.2. Učenici s teškoćama u razvoju

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 87/08) donosi odrednice za odgoj i obrazovanje učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, u koje spadaju daroviti učenici i učenici s teškoćama. Učenici s teškoćama su:

- učenici s teškoćama u razvoju
- učenici s teškoćama učenja, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima
- učenici s teškoćama uzrokovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, NN, 87/08).

Učenici s teškoćama u razvoju učenici su koji pokazuju određena razvojna odstupanja zbog kojih zahtijevaju primjeren program školovanja te dodatnu potporu i prilagodbe u nastavi (Bouillet, 2010, prema Drandić i Radetić Paić, 2020). Prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju

(NN, 24/15), učenici s teškoćama u razvoju učenici su čije su sposobnosti pod utjecajem tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih oštećenja i poremećaja funkcija ili njihove kombinacije, odnosno:

- učenici oštećena vida
- učenici oštećena sluha
- učenici s oštećenjima jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifičnim teškoćama učenja
- učenici s oštećenjem organa i organskih sustava
- učenici s intelektualnim teškoćama
- učenici s poremećajima u ponašanju i oštećenjima mentalnog zdravlja
- učenici s više vrsta teškoća u psihofizičkom zdravlju.

Prihvatanje različitosti i osobitosti razvoja učenika, osiguravanje uvjeta i potpore za ostvarivanje potencijala svakog pojedinog učenika, izjednačavanje mogućnosti za stjecanje najvećeg mogućeg stupnja obrazovanja te osiguravanje školovanja što bliže njegovu mjestu stanovanja temeljna su načela odgoja i obrazovanja učenika s teškoćama (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15). Identifikacija učenikovih individualnih potreba, prilagodba didaktičkih materijala i redovna suradnja s nadležnim institucijama, stručnjacima i drugim sudionicima inkluzivnog procesa nužne su za stvaranje kreativnog i poticajnog okruženja za uključivanje u redovne škole (Drandić i Radetić Paić, 2020).

Primjeren program odgoja i obrazovanja za učenika s teškoćama u razvoju, kao i dodatne odgojno-obrazovne i rehabilitacijske programe, utvrđuje Stručno povjerenstvo ureda državne uprave u županiji nadležnog za poslove obrazovanja. Odabrani program učeniku treba omogućavati napredovanje uz uvažavanje specifičnosti njegovih teškoća, funkcioniranja i odgojno-obrazovne potrebe (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15). Uzevši u obzir navedene kriterije, učenik može pohađati redovni program uz individualizirane postupke, redovni program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, posebni program uz individualizirane postupke te posebni programi za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada uz individualizirane postupke (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15). Primjereni programi odgoja i obrazovanja mogu se izvoditi u redovnom razrednom odjelu, dijelom u redovnom i dijelom u posebnom razrednom odjelu, u posebnom razrednom odjelu te u odgojno-obrazovnoj skupini

(Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15).

1.3. Učenici oštećena vida

Kako je već navedeno, učenici oštećena vida jedna su od skupina učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, odnosno učenika s teškoćama u razvoju (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15). Oštećenja vida uključuju slabovidnost i sljepoću. Slabovidnost je poremećaj vida s vidnom oštrinom od 0,4 i manje na boljem oku uz korekciju (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15). Prema stupnju slabovidnost se dijeli na:

- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,1 do 0,3 i manje
- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,3 do 0,4 (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15).

Sljepoćom se smatra oštrina vida 0,05 i manje na boljem oku uz najbolju moguću korekciju ili ostatak centralnog vida 0,25 na boljem oku s najboljom mogućom korekcijom uz suženje vidnog polja na 20 stupnjeva ili manje (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15). Prema stupnju sljepoća se dijeli na:

- potpuni gubitak osjeta svjetla (amauroza) ili osjet svjetla bez projekcije svjetla ili s projekcijom svjetla
- ostatak vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,02 ili manje
- ostatak vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,02 do 0,05 ili ostatak centralnog vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,25 uz suženje vidnog polja na 20 stupnjeva ili manje
- koncentrično suženje vidnog polja na oba oka s vidim poljem širine 5 do 10 stupnjeva oko središnje fiksacijske točke (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15).

Ako postoji oštećenje vida na oba oka, ali različitih stupnjeva, kategorija oštećenja određuje se prema funkcionalnoj sposobnosti boljeg oka (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15).

Pedagoška definicija oštećenja vida odnosi se na medij opismenjavanja, odnosno pismo i vrstu tiska kojim se učenik služi. Ovisno o stupnju i prirodi oštećenja, osobe oštećena vida koristit će Brailleovo pismo, običan ili uvećan crni tisak. Također, sljepoćom se smatra nesposobnost čitanja znakova veličine Jaeger 8 na blizinu (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 24/15).

Za uspješno uključivanje učenika oštećena vida u redovan razred potrebna je prilagodba nastavnih metoda, didaktičkih sredstava i prostora prema učenikovim potrebama. Budući da učenici oštećena vida ne mogu uvijek prepoznati sugovornika po glasu, pri iniciranju komunikacije potrebno je predstaviti se učeniku (Puškarić i Vrban, 2017). Pri odlasku iz prostorije ili promjeni mjesta unutar prostorije, učeniku se najavljuje odlazak, a pri dolasku novih osoba u prostoriju ili ulaska učenika u prostoriju, učeniku se navode prisutne osobe. Učenici oštećena vida mogu se osjećati frustrirano, nesigurno i kao da nemaju kontrolu nad okolinom, naročito u situacijama kada nešto što ne vide izazove reakciju drugih učenika, zbog čega je potrebno dodatno pojasniti situaciju i ponašanje (Puškarić i Vrban, 2017; Kolumbić-Di Giorgio, 2021). Učeniku je potrebno davati jasne, precizne i konkretne upute te se pobrinuti da učenik čuje i razumije sugovornika. Pri demonstracijama poželjno je koristiti konkretan predmet kako bi ga učenik mogao istražiti, a u situacijama gdje se demonstrira neka aktivnost učenik oštećena vida trebao bi biti model (Puškarić i Vrban, 2017). Vizualne sadržaje potrebno je opisati i objasniti. Prostor učionice potrebno je prilagoditi kretanju učenika oštećena vida. Razmak među klupama mora biti dovoljno velik kako bi se učenik mogao nesmetano kretati, u prostoru se uklanjaju nepotrebne prepreke, osigurava se mjesto za odlaganje knjiga, pribora i pomagala koje učenik koristi (Puškarić i Vrban, 2017; Kolumbić-Di Giorgio, 2021). Svaku promjenu u organizaciji prostora potrebno je najaviti i opisati učeniku.

Sustavno školovanje učenika oštećena vida u Hrvatskoj pokrenuo je 1993. Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ u Zagrebu organizacijom prvog oblika potpore integraciji djece oštećena vida (Fajdetić, 2011). Odjel za integraciju Centra i danas pruža podršku učenicima uključenim u redovno obrazovanje. Populacija učenika oštećena vida raznolika je prema obilježjima samog oštećenja, čini mali udio ukupne populacije školske dobi te se uglavnom

školuje u redovnim školama (Fajdetić, 2011). Prema Fajdetić (2011), odgojno-obrazovna integracija učenika oštećena vida ima brojne prednosti te je, uz odgovarajuće uvjete i oblike potpore, preporučan oblik obrazovanja.

1.4. Specifičnosti razvoja osoba oštećena vida

Gubitak vida na različite načine utječe na cjelokupni razvoj osoba oštećena vida. Fazzi i sur. (2005) ističu kako vid ima ključnu razvojnu ulogu, zbog čega njegovo oštećenje može biti rizičan faktor ne samo u senzornom, već i cjelokupnom razvoju djeteta. Različiti kompenzacijski mehanizmi mijenjaju i dopunjuju funkcije oštećene nedostatkom vida.

1.4.1. Motorika

Specifičnosti motoričkog razvoja pojavljuju se kod osoba s kongenitalnim oštećenjem vida ili oštećenjem vida nastalim u ranim godinama života. Osobe s kasnije stečenom sljepoćom ili slabovidnošću dostigle su određenu razinu motoričke uspješnosti prije nastanka oštećenja te se, u nedostatku vizuomotoričke koordinacije, počinju oslanjati na druge senzorne kanale (Stančić, 1991). Motorički razvoj slijepo djece odvija se istim redoslijedom kao i u videće djece, no sporije. Stančić (1991) izdvaja tri najveća ograničenja za razvoj motorike slijepog djeteta: manju stimulativnu vrijednost okoline, nemogućnost imitacije pokreta i odsutnost vizuomotoričke koordinacije. Vizualna stimulacija poticaj je za rotatorne pokrete koji su temelj za razvoj složenijih motoričkih radnji. Stoga su oni kod slijepo djece mnogo rjeđi. Nedostatak vizualne stimulacije također usporava razvoj fine motorike. Slijepo dijete manje poseže za predmetima, kreće se za njima ili ih istražuje, osim ako ne emitiraju zvuk. Motorička vizualna imitacija važna je u učenju hodanja, ekspresivnih govornih pokreta i različitih radnji iz svakodnevnog života. Za facilitaciju psihomotoričkog razvoja potiču se kompenzacijske auditivne i taktilne vještine djeteta (Fazzi i sur, 2005). Slijepa djeca nerijetko su sklona fizičkoj imobilnosti, odnosno nedovoljnom kretanju izazvanim neugodnim iskustvima koja doživljavaju prilikom kretanja (Fajdetić, 2007). Kako bi se navedeni problemi spriječili, djetetu je potrebno prilagoditi i pripremiti prostor za sigurno kretanje.

Kod kongenitalnog oštećenja vida uočljivi su specifični obrasci u motorici djece i odraslih, naročito kongenitalno slijepih. Jedan od njih je i siromaštvo facijalne ekspresije, budući da se ona dijelom uči imitacijom. Razlike su vidljive i u cjelokupnom držanju osobe,

koje je suzdržanije i jednoličnije. Česta je dorzalna kifoza, ramena su spuštена, mišići na nogama slabije razvijeni, ruke i noge spremne su na reakciju, a šake su manje pokretljive (Stančić, 1991; Alotaibi i sur., 2016). Zbog nedostatka vida, osoba nema adekvatnu interakciju s okolinom, što osim na posturu utječe na hod i ravnotežu. Nepravilan obrazac hoda rezultira razvojem abnormalnosti posture, koje pak utječu na nepravilnosti u hodu (Alotaibi i sur, 2016). Pri hodu gornja polovica tijela je ukočena, glava usmjerena prema naprijed, ruke se ograničeno njišu, a stopala su nesigurna u doticaju s tlom (Stančić, 1991). Kod slabovidnih osoba nepravilnosti se pak, naročito u posturi, znaju javljati zbog pokušaja prilagodbe položaja tijela oštećenju vida (primjerice, naginjanje glave u stranu zbog skotoma). Kod nekih slijepih osoba prisutna su stereotipna ponašanja, tzv. blindizmi, poput šetnje gore-dolje, iako su ona češća kod djece. Pojava stereotipnih ponašanja objašnjava se pokušajem povećavanja senzorne stimulacije ili suočavanja sa stresnom situacijom (Wareen, 1981 prema Stančić, 1991).

1.4.2. Kognitivne sposobnosti

Vizualne informacije važne su u poticanju kognitivnog razvoja. Kongenitalno slijepa djeca u ranijim godinama života zaostaju za vršnjacima u mnogim aspektima razvoja, no s učenjem kompenzacije ostalim osjetilima, dosežu slične razine kognitivnog razvoja kao i njihovi videći vršnjaci (Pring, 2008).

Slijepa djeca imaju slabije razvijenu predodžbu o vlastitom tijelu, koju čine slika tijela, pojam tijela i struktura tijela (Stančić, 1991; Zovko 1994). Teškoće u jednom od navedenih elemenata uzrokovat će poremećaj u opažanju prostornih odnosa (Zovko, 1994). Razvoj pojma tijela i znanje o shemi tijela temelj su za formiranje pojmova smjera, orijentacije i kretanja. Uspješno svladavanje pojma tijela vodi učenju zapažanja predmeta u odnosu na vlastiti položaj, koje također ima veliku ulogu u orijentaciji i kretanju. Ono se odvija primarno putem vida, no uloga ostalih modaliteta nije zanemariva (Zovko, 1994). Neuspjeh svladavanja sheme tijela ostavit će posljedice vidljive i u odrasloj dobi. Naime, o shemi tijela ovisi čovjekova ravnoteža, koordinacija pokreta i postura (Zovko, 1994). Doživljaj slike tijela pod utjecajem je različitih perceptivnih, emocionalnih i socijalnih čimbenika. Bolest ili fizičko oštećenje mogu uvelike narušiti samopercepciju i osjećaj povezanosti s vlastitim tijelom (Hećimović, Martinec i Runjić, 2014).

Vid ima vrlo važnu ulogu u formiranju i integraciji pojmova. Kako je pojmovni razvoj usko vezan uz razvoj mišljenja, u kongenitalno slijepih osoba primijećene su osobitosti

procesa mišljenja (Stančić, 1991). Kod mlađe populacije slabije funkcionira apstraktno mišljenje zbog nedostatka vizualnog iskustva. Iz istog razloga manja je i sposobnost analize. No u slijepih osoba sposobnost verbalnog shvaćanja jednaka je videćoj populaciji, a sposobnost održavanja auditivne pažnje je povećana (Stančić, 1991).

U svakodnevnom funkcioniranju slijepih osoba veliko značenje imaju verbalne informacije. U kompenzaciji nedostatka vida, slijepe osobe više se oslanjaju na pamćenje, naročito verbalno (Amedi i sur., 2003). Neka istraživanja pokazala su kako slijepe osobe mogu uvježbati sposobnosti pamćenja u kompenzaciji nedostatka vida, no nedovoljno je dokaza o boljim sposobnostima pamćenja te o kojim je točno vrstama pamćenja riječ (Withagen i sur., 2013). Amedi i sur. (2003) istraživali su verbalno pamćenje slijepih osoba i došli do zaključka kako kongenitalno slijepi imaju poboljšane sposobnosti verbalnog pamćenja. Također, Withagen i sur. (2013) uspoređivali su kratkoročno pamćenje i radno pamćenje videće djece i slijepe djece. Rezultati su pokazali veći uspjeh slijepe djece u svim zadacima, uz naglasak na verbalne zadatke radne memorije, što je potvrdilo neka starija istraživanja.

U nedostatku vizualnih informacija, osobe oštećena vida oslanjaju se na ostale perceptivne sustave. Korištenje različitih modaliteta ovisi o stupnju oštećenja vida. Uloga vizualne percepcije smanjuje se što je oštećenje veće, dok u potpuno kongenitalno slijepih osoba ona nema značenje. Vid ima najveću integrativnu ulogu među osjetilima, zbog čega slijepe i visokoslabovidne osobe teže povezuju različite senzorne informacije i organiziraju ih u cjelinu (Stančić, 1991). Auditivna i taktilno-kinestetička percepcija velikog su spoznajnog značenja. Taktilno-kinestetička percepcija pruža pouzdane informacije o svojstvima veličine, teksture, oblika, težine i temperature predmeta, no, zbog njezine sukcesivnosti dolazi do teškoća u stvaranju cjelovite predodžbe. Također, ona zahtijeva izravan i aktivan pristup te je neupotrebljiva u upoznavanju neopipljivih pojmova (primjerice apstraktni pojmovi ili predmeti koji su fizički preveliki ili udaljeni). Auditivna percepcija bogat je izvor informacija u ranoj dobi, potiče dijete na pokret i bitan je aspekt razvoja govora. Prostorna percepcija u kongenitalno slijepe djece razvija se na temelju taktilno-kinestetičke percepcije i iskustva kretanja u prostoru (Stančić, 1991).

1.4.3. Komunikacija i socijalizacija

Vid i vidne stimulacije od najranije dobi važna su komponenta socijalnog razvoja. Odsutnost kontakta očima i reakcija na lica poznatih osoba otežava povezivanje djece oštećena vida s okolinom. Majke slijepe djece često imaju teškoće u tumačenju njihova

ponašanja. Primjerice, djetetovo okretanje glave od majke pri bliskoj komunikaciji može biti uzrokovano slabom kvalitetom slike i nemogućnošću prepoznavanja njezina lica ili pokušajem pozicioniranja za optimalno primanje slušnih podražaja, što majku može zbuniti i stvoriti strah od djetetova odbijanja i neprihvatanja. Veza s majkom temelj je socio-emocionalnih veza te se njezina slabost može odraziti na kasnije odnose koje će dijete stvarati tijekom života (Nikolić, 1996). Nemogućnost imitacije, koja je važan proces u učenju socijalnih situacija, te smanjeno sudjelovanje u interakciji s vršnjacima negativno se odražavaju na razvoj socijalnih vještina (Anđelković, 2014 prema Zečević i sur., 2018).

Komunikaciju slijepih osoba karakteriziraju nedostatak kontakta očima, siromaštvo facijalne ekspresije i nemogućnost čitanja neverbalne komunikacije. Uzrok tome nedostatak su vizualnih iskustava socijalnih interakcija i učenja imitacijom. Nemogućnost zadržavanja pogleda može izazvati neugodu sugovornika osobe oštećena vida te izbjegavanje daljnjih interakcija, što osim smanjenja socijalnih situacija ostavlja negativne emocionalne posljedice na osobu oštećena vida. Neverbalnoj komunikaciji često se pridaje više pažnje nego verbalnoj te je ona važna u davanju emocionalne komponente i značenja samom govoru (Reardon, 1998). Stoga osobe oštećena vida mogu imati teškoće u tumačenju poruke u nedostatku neverbalnog konteksta. Jedna od pojava u komunikaciji kongenitalno slijepih, naročito djece, jest korištenje verbalizama, odnosno uporaba riječi bez razumijevanja njihovog značenja. Pri učenju novih pojmova važno je pobrinuti se da se djetetu detaljno opiše, potkrijepi primjerima i modelima te provjeri razumijevanje naučenog.

Zbog prirode oštećenja vida, mnoga slabovidna i slijepa djeca imaju teškoće u iniciranju i održavanju kontakta s vršnjacima (Miyachi i Paul, 2020). Primjerice, teškoće lociranja te raspoznavanja lica predstavljaju izazov u prilaženju drugoj djeci, naročito u dinamičnom okruženju s više sudionika. Također, nemogućnost ili teškoće čitanja neverbalne komunikacije te pružanja neverbalnog odgovora mogu dovesti do međusobnog nerazumijevanja i odustajanja videćeg djeteta od pokušaja povezivanja. Šupe (2009) naglašava teškoće uključivanja djeteta oštećena vida u igru. Zbog nedostatka vida djeca oštećena vida ne uključuju se spontano u grupnu igru, često zbog nerazumijevanja pravila i tijeka igre, a vršnjaci nisu svjesni potrebe za prilagodbom komunikacije, naročito u mlađoj dobi. Stoga djeca oštećena vida često čekaju da budu pozvana, što je obrazac ponašanja sličan onom nepopularne djece (Šupe, 2009). Nemogućnost imitacije, koja je važan proces u učenju socijalnih situacija, te smanjeno sudjelovanje u interakciji s vršnjacima negativno se odražavaju se na razvoj socijalnih vještina djeteta te mogu rezultirati djetetovom otuđenošću i

izolacijom (Anđelković, 2014, prema Zečević i sur., 2018). Blindizmi koje pokazuju neka djeca oštećena vida (ljuljanje, vrtnja u mjestu, mahanje rukama ispred očiju i sl.) te nedostatak kontakta očima i praćenja pogledom također uvelike utječu na stigmatizaciju i isključivanje djeteta iz grupe. Budući da njihovi vršnjaci često ne znaju odgovoriti na njihove potrebe, djeca oštećena vida češće se okreću odraslima te preferiraju njihovo društvo (Šupe, 2009). Usmjerenost na odraslu osobu može se primijetiti i u školama gdje učenici oštećena vida radije provode vrijeme s učiteljima i pomoćnicima u nastavi nego s vršnjacima (Wenner Conory, 2008). Pomoćnik u nastavi odrasla je osoba koja najviše vremena provodi uz učenika oštećena vida pri boravku u školi. Kako bi se izbjegla pretjerana usmjerenost na pomoćnika u nastavi, potrebno je učenika poticati na socijalizaciju i interakciju s vršnjacima.

1.5. Pomoćnici u nastavi

Hrvatsko školstvo već je godinama opterećeno nesrazmjerom u broju učenika i djelatnika škole te uključivanjem sve većeg broja učenika s teškoćama u redovne razrede. Drandić i Radetić Paić (2020) ističu kako su učitelji u redovnim školama izravni nositelji inkluzije te su suočeni s mnogim izazovima prilagođavanja nastave i uspješne inkluzije učenika s teškoćama. Navedeni problemi zahtijevaju pronalaženje odgovarajućih oblika podrške i donošenje primjerenih zakonskih regulativa. Pomoćnici u nastavi opće su prihvaćena te, iz godine u godinu, sve češće korištena inkluzivna mjera u razvijenim zemljama, što je vidljivo i u hrvatskom školstvu gdje je pomoćnik u nastavi najčešće korišten oblik podrške (Sharma i Salend, 2016; Igrić i sur., 2021). U Hrvatskoj su pomoćnici u nastavi uvedeni 2005. godine, a važnu ulogu u realizaciji ove mjere imali su neformalni programi edukacije Centra inkluzivne potpore IDEM te projekt *Asistent u nastavi* kojeg je pokrenula udruga roditelja djece s posebnim potrebama Put u život (PUŽ) iz 2005. godine (Zrilić i Nenadić-Bilan, 2019; Igrić i sur., 2021). Porast broja pomoćnika u nastavi zahtijevao je donošenje zakonske regulative njihove uloge i položaja te je 2018. godine donesen Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18).

Pomoćnik u nastavi osoba je koja pruža neposrednu potporu učeniku u odgojno-obrazovnim zadacima i aktivnostima radi ravnopravnog školovanja i osiguravanja primjerenog odgoja i obrazovanja s naglaskom na osamostaljivanje učenika u školskoj sredini (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18). Greenspan i Wieder (2003), prema Lapat (2011) pomoćnika u nastavi definiraju kao osobu

koja provođenjem individualnog rada s učenicima s teškoćama u razvoju ostvaruje potporu učenicima u odgojno-obrazovnim zadacima i uspostavljanje interakcije između učenika s teškoćama i njegovih vršnjaka. Prema Bukvić (2022), pomoćnik u nastavi profesionalan je odgovor na učenikove individualne potrebe, a Drandić i Radetić Paić (2020) pomoćnika u nastavi vide kao ključ uspješne integracije učenika u redovne škole. U radu s učenicom, pomoćnik prati program rada primjeren individualnim potrebama učenika te upute učitelja/nastavnika i stručnog tima (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18). U stranoj literaturi koriste se različiti nazivi za pomoćnika u nastavi, a najčešće se pojavljuju *teaching assistant*, *classroom assistant* i *parraprofessional*.

Pomoćnik u nastavi može biti dodijeljen jednom ili dvoma učenicima istog ili različitog razrednog odjela ili skupini učenika istog razrednog odjela/odgojno-obrazovne skupine, uz individualan pristup svakom od učenika (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18). Učenici koji ostvaruju pravo na pomoćnika u nastavi su oni učenici koji imaju teškoće u svladavanju nastavnog plana i programa škole zbog:

- većih teškoća u motoričkom funkcioniranju ekstremiteta
- većih teškoća u komunikaciji i socijalnoj interakciji te senzornoj integraciji povezanih s poremećajima iz autističnog spektra
- većih intelektualnih teškoća s dodatnim utjecajnim teškoćama
- većeg oštećenja vida
- većih teškoća vidljivih u ponašanju koje je ometajuće i ugrožavajuće za učenika i/ili druge učenike
- većih teškoća u psihofizičkom razvoju (Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 22/20).

Prema Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 24/15), pomoćnik u nastavi mora imati završenu najmanje četverogodišnju srednju školu te završen program osposobljavanja i stečenu djelomičnu kvalifikaciju. Program obuke pomoćnika u nastavi iznosi 20 sati i obuhvaća sadržaje o inkluzivnom obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, specifičnosti razvoja učenika s teškoćama za sve vrste teškoća, potporu učenicima s teškoćama u razvoju, komunikacijske vještine i timski rad, pomoćne tehnologije i potpomognutu komunikaciju, prava i odgovornosti učenika s teškoćama u razvoju, etičke aspekte odgoja i obrazovanja te sadržaje iz osnova zdravstvene zaštite i zaštite na radu

(Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18; Bukvić, 2022).

Pomoćnik u nastavi nije zamjena za nastavnika ni dodatne odgojno-obrazovne i rehabilitacijske programe te ne smije samostalno izrađivati program obrazovanja ni sredstva za rad s učenikom (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18). Također, sve postupke, metode rada, razine i oblik podrške dogovara s učiteljem te daje povratnu informaciju o učenikovom napretku (Puškarić i Vrban, 2017). Aktivnosti i izvršene poslove pomoćnik u nastavi bilježi u dnevniku rada. Rad pomoćnika u nastavi prati stručni suradnik škole, odnosno koordinator, kojeg odabiru ravnatelj i školski djelatnici koji su uključeni u rad s učenikom. Koordinator izrađuje program rada pomoćnika u nastavi, upućuje ga te prati njegov rad s učenikom, koordinira aktivnosti u koje je učenik uključen, provodi redovite konzultacije s pomoćnikom u nastavi te surađuje s ostalim članovima stručnog tima i roditeljima (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18).

1.5.1. Uloga i poslovi pomoćnika u nastavi

Poslovi pomoćnika u nastavi usmjereni su na podršku učenicima s teškoćama, kao i njihovim učiteljima/nastavnicima i kolegama iz razreda. Prema Igrić i sur. (2021) poslovi pomoćnika u nastavi uključuju podršku u pripremi i realizaciji nastave, podršku učeniku u nastavnim i izvannastavnim aktivnostima, suradnju s ostalim stručnjacima i roditeljima učenika s teškoćama, praćenje i vođenje dokumentacije o napredovanju učenika te poticanje tolerancije u razredu i školskom okruženju. Bentham i Hutchins (2006), prema Zrilić i Nenadić-Bilan (2019) kao osnovne uloge pomoćnika u nastavi navode davanje i pojašnjavanje uputa, motiviranje i poticanje učenika, povezivanje s drugom djecom i stvaranje ugodnog okruženja za učenika s teškoćama, poticanje samostalnosti i samopouzdanja učenika, poticanje učenikovih sposobnosti postavljanja vlastitih ciljeva i samoprocjene te potporu u učenju i praćenju nastave. Drandić (2017) ulogu pomoćnika u nastavi promatra kroz sedam područja: odgojno-obrazovnu dimenziju, faktor poticanja socijalizacije u razredu, faktor suradnje sa svim sudionicima inkluzije učenika, faktor spremnosti na dodatnu edukaciju, faktor međusobnog povjerenja, faktor spremnosti na dodatni angažman te faktor dobrobiti inkluzije za sve učenike.

Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18) poslove pomoćnika u nastavi dijeli na šest područja:

- potporu u komunikaciji i socijalnoj uključenosti
- potporu u kretanju,
- potporu pri konzumaciji hrane i pića
- potporu u obavljanju higijenskih potreba
- potporu u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka
- suradnju s djelatnicima škole i učenikovim vršnjacima.

U Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18) pobliže se opisuje svako od navedenih područja. Potpora u komunikaciji i socijalnoj uključenosti podrazumijeva poticanje učenika na suradnju, socijalizaciju i interakciju s vršnjacima, poticanje prihvatljivih oblika ponašanja te pružanje potpore u slijedenju pravila u radu i igri. Potporu u kretanju pomoćnik u nastavi pruža učenicima koji imaju teškoće u samostalnom kretanju i korištenju pomagala za kretanje. Potpora se pruža vođenjem, pridržavanjem, usmjeravanjem i upozoravanjem na prepreke, vožnjom kolica ako učenik ne može samostalno upravljati njima te potporom u promjeni položaja tijela. Potpora pri konzumaciji hrane i pića obuhvaća potporu u dodatnom pripremanju hrane poput rezanja i usitnjavanja te, prema potrebi, potporu u hranjenju i pijenju. Učenicima kojima je potrebna potpora u obavljanju higijenskih potreba ona se pruža pri održavanju higijene, u kretanju prilikom odlaska u toalet i, prema potrebi, njegovu korištenju te pri presvlačenju. Potpora u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka najopširnije je opisano područje u Pravilniku s najviše dužnosti pomoćnika u nastavi. Među dužnostima navedene su potpora u korištenju nastavnih pomagala, pisanje prema diktatu učenika, pružanje tehničke potpore u čitanju, pisanju, računanju i crtanju, dodavanje školskog pribora, pridržavanje udžbenika i fiksiranje radnih listića i bilježnica za radnu podlogu, pružanje potpore pri izvođenju praktičnih radova, potpora učeniku pri izvođenju zadataka na nastavi tjelesno-znanstvene kulture, dodatno ponavljanje uputa i zadataka učeniku, usmjeravanje pažnje učenika na zadatke, poticanje učenika na slijedenje uputa, usmjeravanje i vođenje učenika u izvršavanju zadataka te pružanje potpore učeniku u samovrednovanju rada i uspjeha. Suradnja s radnicima škole i učenikovim vršnjacima podrazumijeva razmjenu informacija za praćenje i unapređivanje rada s učenikom.

1.5.2. Izazovi u radu pomoćnika u nastavi

Poznavanje razvojnih posebnosti pojedinih teškoća i primjerenih oblika pružanja podrške iznimno su važni za kvalitetan rad s učenikom s teškoćama. Međutim, mnogi autori slažu se kako pomoćnicima u nastavi nedostaje znanja i vještina za rad sa specifičnim teškoćama (Cobb, 2005; McKenzie i Lewis, 2008; Drandić, 2017; Romstein i Velki, 2017; Igrić i sur., 2021). Romstein i Velki (2017) kao jedan od glavnih problema rada pomoćnika u nastavi u hrvatskom školstvu izdvajaju angažman pomoćnika u nastavi u svrhu smanjenja nezaposlenosti, čime se gubi smisao angažiranja u inkluzivne svrhe. Također, autorice napominju kako financijska nestabilnost posla rezultira čestim izmjenama pomoćnika u nastavi, zbog čega učenik ne može ostvariti kontinuiranu podršku iste osobe te izgraditi čvrst odnos i povezanost s pomoćnikom. S navedenim problemima slažu se Igrić i sur. (2021) koji navode kako se posao pomoćnika u nastavi često obavlja kao privremeno zanimanje u trajanju manje od jedne školske godine. Romstein i Velki (2017) također ističu kako pomoćnicima u nastavi nedostaje i sustavna podrška unutar škole.

Giangreco i sur. (1997) u pitanje dovode učinkovitost i utjecaj pomoćnika u nastavi za učenike s teškoćama. Izdvajaju osam glavnih problema koji proizlaze iz rada pomoćnika u nastavi s učenikom: interferenciju pomoćnikovih uloga i odgovornosti s autoritetom i odgovornostima učenikovih učitelja, izdvajanje i izolaciju učenika od ostale djece iz razreda, ovisnost učenika o pomoći odrasle osobe, negativan utjecaj na učenikove odnose s vršnjacima, nekvalitetno objašnjavanje i davanje uputa učeniku, učenikov gubitak kontrole, gubitak rodnog identiteta učenika te ometanje ostalih učenika za vrijeme nastave. Autori navode kako neki učitelji vođenje pojedinih aktivnosti i rad s učenikom s teškoćama prepuštaju pomoćniku u nastavi, čime se smanjuje interakcija učitelja i djeteta te pomoćniku u nastavi dodjeljuju zaduženja učitelja. Nadalje, situacije u kojima se učenik s teškoćama izdvaja od vršnjaka te izvodi aktivnost isključivo s pomoćnikom u nastavi doprinose učenikovoj izolaciji od ostatka razreda. Učenik s teškoćama koji se oslanja na pomoć pri izvođenju svake aktivnosti ovisit će o pomoćniku u nastavi te neće ni pokušati zadatak izvesti samostalno. Također, autori upozoravaju na negativan utjecaj prisutnosti pomoćnika u nastavi na učenikov odnos s vršnjacima. Autori navode kako ostali učenici rjeđe prilaze učeniku s teškoćama u prisutnosti pomoćnika u nastavi, zbog čega pomoćnici u nastavi koji su neprestano uz učenika mogu predstavljati svojevrsnu barijeru njihovoj interakciji. Poznavanje pojedinih teškoća u razvoju i načina rada s učenicima s istima važno je za kvalitetan odnos i rad pomoćnika u nastavi s učenikom, zbog čega manjak znanja i iskustva u davanju

kvalitetnih uputa učeniku s teškoćama može izazvati frustraciju i narušiti odnos učenika i njegova pomoćnika u nastavi. Učenik s teškoćama u razvoju često dobiva upute učitelja i pomoćnika u nastavi i ne sudjeluje u donošenju odluka, što može dovesti do osjećaja gubitka kontrole. Problem gubitka rodnog identiteta autori objašnjavaju kroz primjere u kojima pomoćnici u nastavi učenike suprotnog spola vode u toalet sukladno vlastitom spolu umjesto učenikovu. Navedeni primjer također može izazvati nerazumijevanje i negativne reakcije učenikovih vršnjaka. Naposljetku, pomoćnik u nastavi može ometati ostale učenike tijekom nastave. Autori tvrde kako učenici samog učenika s teškoćama ne doživljavaju kao smetnju, dok im pomoćnik u nastavi koji tijekom nastave provodi posebne aktivnosti s učenikom s teškoćama odvraća pažnju. Russotti i Shaw (2001) ističu problem nepostavljanja osobnih granica u odnosu pomoćnika u nastavi i učenika, navodeći primjer pomoćnika u nastavi koji dopuštaju učenikima da im sjede u krilu, što je neprimjereno i može dovesti do učenikove izolacije. Također, navode kako učenici oštećena vida češće traže upute od pomoćnika u nastavi nego učitelja, čime odaju dojam kao da odgovaraju pomoćniku u nastavi, a ne učitelju kao ostatak razreda. Navedeni problemi mogu dovesti do osjećaja izdvojenosti i nepripadnosti razredu.

1.6. Pomoćnici u nastavi za učenike oštećena vida

Sukladno Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18), učenici oštećena vida ostvaruju pravo na podršku pomoćnika u nastavi. Poznavanje specifičnosti oštećenja te načina funkcioniranja važno je za davanje kvalitetne podrške učeniku oštećena vida, zbog čega se pomoćnika u nastavi upućuje na edukaciju u suradnji s Odjelom za integraciju slijepih i slabovidnih Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ (Kolumbić-DiGiorgio, 2021). Prije upoznavanja učenika, pomoćnik u nastavi treba proučiti dokumentaciju učenika te se upoznati s tiflotehničkim pomagalicama i nastavnim sredstvima i pomagalicama koje učenik koristi, učenikovim medijem opismenjavanja (crni tisak/Brailleovo pismo) te prostorom i kretanjem po školi (Puškarić i Vrban, 2017; Kolumbić-DiGiorgio, 2021). Prema McKenzie i Lewis (2008), poslovi pomoćnika u nastavi za učenika oštećena vida uključuju pripremu i prilagodbu materijala na Brailleovom pismu ili crnom tisku, davanje uputa i usmjeravanje učenika prema učiteljevom navođenju, poticanje vještina orijentacije i kretanja unutaršnjim i vanjskim prostorom škole, pružanje podrške u aktivnostima iz područja brige o sebi, verbalno opisivanje vizualnih informacija, poticanje

poželjnih ponašanja te pružanje podrške u izvanškolskim aktivnostima (Russotti i Shaw, 2001). U Hrvatskoj pomoćnici u nastavi učenicima oštećena vida pružaju podršku sukladno Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18).

Kolumbić-DiGiorgio (2021) u priručniku za pomoćnike u nastavi „Lektira za pomoćnike“ izdvaja poslove pomoćnika u nastavi u radu s učenicima oštećena vida prema područjima potpore iz Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18) (potpora u komunikaciji i socijalnoj uključenosti, potpora u kretanju, potpora pri konzumaciji hrane i pića, potpora u obavljanju higijenskih potreba, potpora u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka, suradnja s djelatnicima škole i vršnjacima učenika u razredu). U nastavku slijedi opis poslova za navedena područja iz priručnika autorice Kolumbić-DiGiorgio (2021).

Potpora u kretanju

Pomoćnik u nastavi učenika treba dočekati ispred škole 10 minuta prije dolaska ostalih učenika kako bi se izbjegla gužva. Upoznavanje novog prostora učeniku se omogućava kada nema ostalih učenika. Pomoćnik u nastavi prilazi učeniku i predstavlja se. Učenike koji se ne kreću uz pomoć bijelog štapa pomoćnik u nastavi vodi školom koristeći tehnike vodećeg vodiča kojim ga je poučio edukacijski rehabilitator osoba oštećena vida. Pri učenju i upoznavanju prostora škole s učenikom je potrebno istraživati prostor te mu ga opisivati. Svaka promjena u prostoru učeniku se opisuje. Učenika se potiče na korištenje zaštitno-informativnih tehnika u prigodnim situacijama te ga se motivira na samostalno istraživanje prostora. Pomoćnik u nastavi pruža potporu u kretanju prilikom izvanškolskih aktivnosti i izleta te opisuje prostor. Tijekom putovanja učenik treba sjediti s vršnjakom, a pomoćnik u nastavi potporu mu pruža prema potrebi.

Potpora pri uzimanju hrane i pića

Pomoćnik u nastavi učenika vodi do blagovaonice i odabranog stola uz opisivanje puta i prostora. Provjerava je li pribor za jelo postavljen na podložak i je li pravilno postavljen. Opisuje učeniku hranu koja je na meniju. Pomoćnik u nastavi opisuje jela i smještaj pribora za jelo te daje informacije o položaju hrane, pića i pribora. Unutar tanjura učeniku opisuje na kojoj je poziciji koja vrsta hrane. Također, upozorava učenika da provjerava temperaturu napitaka i hrane. Pomoćnik u nastavi daje učeniku podršku pri uzimanju i prinošenju hrane ustima jedino u slučajevima kada učenik nije svladao samostalno hranjenje. U navedenom slučaju vodi ruku učenika dok samostalno ne usvoji radnju. Pomoćnik u nastavi upozorava

učenika na manire prilikom jela te ga potiče na uspravno držanje. Slabovidnom učeniku pomaže pri kretanju do stola te mu opisuje jelo, nakon čega ga ostavlja u društvu vršnjaka. Starije učenike navodi da samostalno ulijevaju napitak i samostalno mažu namaz na kruh. U situacijama kada učeniku ispadne pribor, hrana ili mu se prolije napitak, pomoćnik u nastavi uz vođenje ruke navodi ga da samostalno očisti površinu. Nakon jela pomoćnik u nastavi podsjeća učenika da provjeri je li se zaprljao te da se obriše ubrusom. Ako učenik nosi užinu od kuće, pomoćnik u nastavi navodi ga da samostalno izvadi užinu te je samostalno konzumira. Nakon jela provjerava čistoću stola te učenika navodi da samostalno očisti površinu. Pri otvaranju hrane u zapakiranoj ambalaži, pomoćnik u nastavi uz vođenje ruku učenika i opisivanje pomaže mu u otvaranju.

Potpoma u obavljanju higijenskih potreba

Pomoćnik u nastavi učeniku pruža podršku u kretanju do toaleta te ga čeka ispred. Mlađim učenicima, ako je potrebno, pomaže pri puštanju vode, oblačenju i pranju ruku. Kod pranja ruku pomoćnik u nastavi vodi učenika do umivaonika te ga podsjeća na korištenje primjerenih zaštitno-informativnih tehnika pri pronalaženju umivaonika. Navodi učenika prema položaju sapuna, ubrusa za brisanje i koša za smeće. Pomoćnik u nastavi vodi učenika do garderobe te mu pomaže pravilno skinuti cipele i odložiti ih na predviđeno mjesto. Pruža podršku u oblačenju papuča ili cipela te ga navodi da prepozna lijevu i desnu papuču ili cipelu. Pomoćnik u nastavi pruža podršku pri oblačenju i svlačenju jakne te spremanju na predviđeno mjesto. Direktno vođenje postepeno se smanjuje te prelazi u verbalno usmjeravanje na samostalno obavljanje aktivnosti.

Potpoma u komunikaciji i socijalnoj uključenosti

Pomoćnik u nastavi navodi ostale učenike da se učeniku oštećena vida predstavljaju te im pomaže u objašnjenju njihova položaja u odnosu na učenika. Učenika podsjeća i potiče na uspravno držanje tijela i glave te okretanje lica prema glasu sugovornika. Pomoćnik u nastavi podsjeća učenika na primjerene reakcije i ekspresije u komunikaciji s vršnjacima. Potiče učenika na prilaženje ostalim uenicima u razredu i iniciranje komunikacije. U slučaju blindizama osvještava učeniku da je započeo određeno ponašanje te ga usmjerava na neku ugodnu aktivnost. Pomoćnik u nastavi treba procijeniti kada učenika može ostaviti da se samostalno druži i razgovara s vršnjacima te se u navedenim situacijama povući. Pomoćnik u nastavi potiče učenika na uključivanje u razgovore i igre vršnjaka te mu prema potrebi u tome pruža podršku te objašnjava uenicima iz razreda učenikovo ponašanje.

Potporna u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka

Pomoćnik u nastavi učeniku opisuje i objašnjava obrazovne materijale i svakodnevne situacije. Pri objašnjavanju i navođenju koristi jednostavne, precizne i razumljive upute. Opisuje vizualne materijale koji se koriste. Pruža potporu učeniku pri vađenju i pospremanju pribora i materijala. Pomoćnik u nastavi potiče učenika na dizanje ruke kada učitelji žele povratnu informaciju od učenika. Pomoćnik u nastavi namješta učeniku pribor za crtanje, opisuje predmet i način crtanja te izgled onog što se crta. Pruža potporu pri korištenju materijala na satima likovne kulture. Pomoćnik u nastavi usmjerava učenika u radu kada radi u grupama. Potiče učenika na održavanja urednosti radnog mjesta te provjerava i prilagođava osvjetljenost. Na satima tjelesne i zdravstvene kulture pruža podršku pri vježbanju vođenjem učenikovih pokreta. Vježba s učenikom dodavanje i hvatanje zvučne lopte i uključuje ostale učenike u igru. Slabovidnom učeniku koji koristi stalak ili podložak za čitanje pomoćnik u nastavi pomaže namjestiti podložak te ga usmjerava na početak reda za pisanje ili crtanje i vodi računa o pomagalima za pisanje. Slabovidnom učeniku također čita i diktira sadržaj ploče. Pomoćnik u nastavi potiče učenika na uključivanje u sve aktivnosti.

Suradnja s radnicima škole te vršnjacima učenika u razredu

Pomoćnik u nastavi kontinuirano surađuje s koordinatorom, učiteljem ili nastavnicima, stručnim suradnicima i roditeljima učenika oštećena vida. S učiteljima dogovara očekivanja i način rada s učenikom oštećena vida. Također, doprinosi stvaranju ugodne atmosfere i prihvaćanja učenika oštećena vida. Prije početka rada potpisuje Plan rada pomoćnika u nastavi te za vrijeme rada vodi dnevnik rada propisan Pravilnikom o pomoćnicima u nastavi (NN, 102/18).

1.7. Pregled znanstvenih istraživanja o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida

Pregledom znanstvenih istraživanja o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida objavljenih u periodu od 2000. do 2023. godine uočljivo je kako o navedenoj temi nije dostupan velik broj istraživanja. O užoj temi rada, odnosno stavovima studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida, nisu pronađena istraživanja.

U nastavku slijedi kronološki prikaz sažetaka znanstvenih istraživanja kojima je obuhvaćena tema pomoćnika u nastavi za učenike oštećena vida.

Russotti i Shaw (2001) proveli su jednodnevne radionice s ciljem pružanja praktičnih informacija, materijala i treninga pomoćnicima u nastavi koji rade s učenicima oštećena vida u redovnim razredima. Radionice su održane u dva termina, a sudjelovali su pomoćnici u nastavi te ostalo školsko osoblje koje je uključeno u rad s učenicima oštećena vida. Svaki trening sadržavao je informiranje o oštećenjima vida, tehnike orijentacije i kretanja, simulacije kretanja, rad s tehnologijom te svakodnevne i socijalne vještine. Nakon prvih termina edukacije prepoznata je potreba za formalnim treningom pomoćnika u nastavi, roditelja i školskog osoblja koji rade s učenicima oštećena vida. Također, uočene su razlike u prepoznavanju potreba za treningom pomoćnika u nastavi između učitelja i pomoćnika u nastavi. Iz prethodnih istraživanja vezanih uz učitelje učenika oštećena vida može se zaključiti kako pomoćnici u nastavi dobivaju potreban trening, no odaziv na radionice i evaluacija pokazali su potrebu za dodatnim treningom, naročito vezanim uz rad s učenicima s višestrukim teškoćama.

McKenzie i Lewis (2008) provele su istraživanje u kojem su sudjelovali učitelji i pomoćnici u nastavi koji rade s učenicima oštećena vida. Dobiveni su rezultati od ukupno 293 učitelja i 107 pomoćnika u nastavi. Cilj istraživanja bio je prikupiti informacije o ulozi i treningu pomoćnika u nastavi za učenike oštećena vida. Ispitanike se tražilo da navedu osnovne uloge pomoćnika u nastavi te da definiraju koliko pomoćnici u nastavi koriste izravno poučavanje, a koliko daju instruktivnu podršku u radu s učenicima. Izravno poučavanje ispitanicima je definirano kao poučavanje novih koncepata i vještina primarno od strane pomoćnika, a instruktivna podrška od strane učitelja, dok pomoćnik u nastavi ima ulogu pružanja podrške i uvježbavanja navedenih vještina. Rezultati su pokazali kako više od 35 pomoćnika u nastavi u radu s učenicima oštećena vida koristi izravno poučavanje, zbog čega autori iskazuju potrebu za jasnijim utvrđivanjem uloga poslova pomoćnika u nastavi.

McLachlan (2016) provela je istraživanje kroz fokus grupe sa sedam pomoćnika u nastavi s ciljem informiranja o oštećenjima vida te primjene dobivenih informacija u radu. Većina ispitanika smatralo je kako je trening pozitivno utjecao na njihovo razumijevanje oštećenja vida te im proširio znanja o području. Dio ispitanika tvrdio je kako je trening pozitivno utjecao na njihovo razumijevanje prakse, dok su neki od ispitanika utvrdili kako trening nije imao veći ili ikakav utjecaj na njih. Autorica naglašava važnost primjerene edukacije i

informiranja pomoćnika u nastavi o pojedinim uzrocima oštećenja vida i funkcioniranju učenika oštećena vida u svrhu pružanja kvalitetne podrške.

Metatla (2017) proveo je istraživanje usmjereno na izazove inkluzivnog obrazovanja učenika oštećena vida. Provedeni su intervjui s 25 nastavnika te je promatrano sedam nastavnih sesija u tri škole koje su u redovan razred uključile učenika oštećena vida. Dobiveni su zaključci kako je potrebno poticati mogućnosti za spontano učenje, razbiti *teaching assistant bubble* fenomen (doslovan prijevod *mjehurić pomoćnika u nastavi*) te poticati kulturu stvaranja među praktičarima. *Teaching assistant bubble* definira pojava isključive komunikacije između pomoćnika u nastavi i učenika s kojim radi s posljedicama nesudjelovanja u nastavi s ostalim učenicima i izolacije. Autor naglašava važnost izbacivanja navedenog načina rada u svrhe kvalitetnog i poticajnog inkluzivnog okruženja. Kao potencijalno rješenje navedenih izazova i problema predloženo je učenje uz pomoć asistivne tehnologije.

Bilić Precić, Runjić i Božić (2018) proveli su istraživanje s ciljem ispitivanja učinkovitosti rehabilitacije učenika oštećena vida koji su integrirani u redovni sustav odgoja i obrazovanja. Istraživanjem je ispitano 76 učenika oštećena vida od petog do osmog razreda osnovne škole. Promatrani su utjecaji prisutnosti stručnog suradnika rehabilitatora i pomoćnika u nastavi u nastavnom procesu. Rezultati su pokazali kako učenici koji u školi imaju zaposlenog rehabilitatora pokazuju veći uspjeh u rehabilitaciji u odnosu na učenike koji nemaju rehabilitatora u školi te kako učenici koji nemaju pomoćnika u nastavi pokazuju bolje rezultate u rehabilitaciji nego učenici koji imaju pomoćnika u nastavi.

2. Problem istraživanja, ciljevi i hipoteze

Iako je pomoćnik u nastavi česta mjera uključivanja učenika oštećena vida u redovne škole, pomoćnik u nastavi nije rješenje koje odgovara na sve teškoće uključivanje navedenih učenika, a može i negativno utjecati na pojedine segmente funkcioniranja učenika. S obzirom na specifičnosti oštećenja vida, potrebno je poznavanje i prepoznavanje problematičnih područja u funkcioniranju učenika te pravovremeno planiranje i pronalaženje rješenja koja će učeniku stvoriti uvjete za ostvarivanje vlastitih potencijala u svim razvojnim područjima. Edukacijski rehabilitatori koji rade u školama svakodnevno se susreću s problematikom pomoćnika u nastavi, o kojoj se kroz različite kolegije i literaturu informiraju i tijekom

studija. Stoga se u otvara pitanje kakvi su stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o navedenoj temi te mijenjaju li se tijekom studija.

Ciljevi ovog diplomskog rada su:

- konstruirati anketni upitnik za procjenu stavova o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida
- utvrditi stavove studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida
- provjeriti postoje li razlike u stavovima studenata prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

U skladu s trećim ciljem ovog istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

Postoje statistički značajne razlike u stavovima studenata prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida uz pogrešku manju od 0,05.

3. Metode istraživanja

3.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 131 studenta Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu u akademskoj godini 2022./23. u razdoblju od 28. 2. 2023. do 15. 3. 2023. koji su bili prisutni na redovitoj nastavi od čega je:

- 38 studenata prve godine preddiplomskog studija Rehabilitacija
- 43 studenta treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacija i
- 50 studenata druge godine diplomskog studija Edukacijska rehabilitacija.

3.2. Mjerni instrumenti

U svrhu ispitivanja stavova studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida konstruiran je anketni upitnik (prilog str. 65) koji se sastoji od 34 tvrdnje. Zadatak ispitanika bio je na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva (od 1 – *uopće se ne slažem* do 5 – *u potpunosti se slažem*) procijeniti stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom. Tvrdnje se odnose na jednu od četiri kategorija stavova:

- opći stavovi – 10 čestica (S1, S5, S7, S11, S18, S20, S23, S24, S25 i S34):
 - *Svim učenicima oštećena vida potreban je pomoćnik u nastavi.* (S1)
 - *Slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku.* (S5)
 - *Učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi.* (S7)
 - *Pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju.* (S11)
 - *Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo.* (S18)
 - *Učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika.* (S20)
 - *Učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe.* (S23)
 - *Pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida.* (S24)
 - *Prisutnost pomoćnika u nastavi negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija.* (S25)
 - *Pomoćnik u nastavi treba poznavati Brailleovo pismo ukoliko ga učenik koristi.* (S34)

- komunikacija i socijalna uključenost – 9 čestica (S4, S6, S8, S9, S12, S17, S22, S31 i S33):
 - *Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi izoliran je od svojih vršnjaka.* (S4)

- *Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima. (S6)*
 - *Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima. (S8)*
 - *Pomoćnik u nastavi treba biti posrednik između učenika oštećena vida i njegovih učitelja/nastavnika. (S9)*
 - *Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima. (S12)*
 - *Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika. (S17)*
 - *Pomoćnik u nastavi treba se uključivati u socijalne interakcije učenika oštećena vida s vršnjacima. (S22)*
 - *Pomoćnik u nastavi treba učeniku oštećena vida biti partner u aktivnostima u paru. (S31)*
 - *Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima. (S33)*
- potpora pri kretanju – 4 čestice (S14, S21, S26 i S32):
- *Učenik oštećena vida ne može se sigurno kretati prostorom škole bez potpore pomoćnika u nastavi. (S14)*
 - *Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole. (S21)*
 - *Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole. (S26)*
 - *Učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna potpora u kretanju prostorom škole. (S32)*
- potpora pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba – 4 čestice (S3, S13, S19 i S27):
- *Pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića. (S3)*

- Pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba (odlazak do toaleta, korištenje toaleta, pranje ruku, presvlačenje za nastavu tjelesnog, oblačenje i vezanje tenisica i sl.) (S13)
 - Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan pri uzimanju hrane i pića. (S19)
 - Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba (odlazak do toaleta, korištenje toaleta, pranje ruku, presvlačenje za nastavu tjelesnog, oblačenje i vezanje tenisica i sl.) (S27)
- školske aktivnosti i zadatci – 7 čestica (S2, S10, S15, S16, S28, S29 i S30):
- Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida. (S2)
 - Pomoćnik u nastavi učeniku oštećena vida nije nužan za uspješno obavljanje školskih obveza. (S10)
 - Pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka. (S15)
 - Pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida. (S16)
 - Za vrijeme nastave učenik oštećena vida treba pitati pomoćnika u nastavi da mu objasni gradivo koje ne razumije. (S28)
 - Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza. (S29)
 - Učitelj/nastavnik rjeđe provjerava razumije li učenik oštećena vida gradivo ako učenik ima pomoćnika u nastavi. (S30)

Prije nego što su započeli s ispunjavanjem upitnika, ispitanicima je naglašeno da se ispituju stavovi o učenicima koji nemaju dodatne utjecajne teškoće. Tvrdnje su formirane i grupirane u kategorije po uzoru na poslove pomoćnika u nastavi koji se odnose na rad s učenikom navedene u Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18) (potpora u komunikaciji i socijalnoj uključenosti, potpora u kretanju, potpora pri konzumaciji hrane i pića, potpora u obavljanju higijenskih potreba, potpora u obavljanju školskih aktivnosti i zadataka). Također, tvrdnjama se nastojalo

obuhvatiti problemske teme koje se često pojavljuju u literaturi. Ispitanici su odgovorili i na 2 pitanja otvorenog tipa čiji rezultati nisu uključeni u ovaj rad.

Pored navedenog, ispitanici su odgovorili na pitanja o godini i smjeru studija te na pitanja kojima se ispitalo njihovo iskustvo rada s pomoćnicima u nastavi, pomoćnicima u nastavi koji rade s učenikom oštećena vida te učenicima oštećena vida koji imaju pomoćnika u nastavi. U svrhu ovog rada, obrađeni su podatci vezani uz godinu studija studenata.

3.3. Metode obrade podataka

U skladu s postavljenim ciljevima ovog istraživanja korištene su odgovarajuće statističke metode. Za utvrđivanje stavova studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida korišteno je jednodimenzionalno grupiranje podataka temeljem čega su izračunate *apsolutne* i *relativne postotne frekvencije* te *aritmetičke sredine* i *standardne devijacije* za sve varijable, odnosno stavove o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida za sve varijable.

Za provjeru statističke značajnosti razlika u stavovima studenata prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida korišteno je dvodimenzionalno grupiranje pri čemu je jedna varijabla bila pripadnost ispitanika određenoj godini studija, a druga je varijabla predstavljala određeni stav o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida. Tako dobiveni rezultati prikazani su *kontingencijskom tablicom s apsolutnim i relativnim postotnim frekvencijama*. Statistička značajnost razlike između dobivenih i očekivanih frekvencija utvrđena je χ^2 – *testom neovisnosti (Chi-Square Test of Independence)* uz pogrešku $p = 0,05$.

Statistička obrada podataka napravljena je korištenjem analitičkog alata *Microsoft Excel* za tablično računanje koji je sastavni je dio programskog paketa *Microsoft Office* te grafičko korisničko sučelje otvorenog koda za programski jezik *R jamovi*.

4. Rezultati istraživanja

U tablici 1 prikazani su rezultati općih stavova studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu (u nastavku studenata) o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Tablica 1: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as) i standardne devijacije (sd) **općih stavova** studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Tvrdnje	Relativne postotne frekvencije					as	sd
	1	2	3	4	5		
Svim učenicima oštećena vida potreban je pomoćnik u nastavi (S1)	46,6%	32,1%	13,7%	6,9%	0,8%	1,83	0,96
Slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku (S5)	16,8%	31,3%	33,6%	16,0%	2,3%	2,56	1,02
Učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi (S7)	28,2%	32,8%	34,4%	4,6%	0,0%	2,15	0,89
Pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju (S11)	19,8%	32,8%	29,0%	15,3%	3,1%	2,49	1,07
Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo (S18)	80,9%	13,7%	5,3%	0,0%	0,0%	1,24	0,54
Učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika (S20)	6,9%	22,1%	35,9%	27,5%	7,6%	3,07	1,04
Učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe (S23)	4,6%	15,3%	32,8%	32,1%	15,3%	3,38	1,06
Pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida (S24)	32,8%	35,1%	19,1%	9,9%	3,1%	2,15	1,08
Prisutnost pomoćnika u nastavi negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija (S25)	3,8%	14,5%	15,3%	42,7%	23,7%	3,68	1,10
Pomoćnik u nastavi treba poznavati Brailleovo pismo ukoliko ga učenik koristi (S34)	2,3%	0,8%	9,9%	23,7%	63,4%	4,45	0,88

Legenda: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem.

Dobiveni rezultati pokazuju da se najveći broj studenata ne slaže (94,6%) s tvrdnjom da *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo (S18)* od čega se s navedenim uopće ne slaže 80,9%, a njih 13,7% uglavnom ne slaže. Vrlo velik broj

studenta se slaže (87,1%) s tvrdnjom da *pomoćnik u nastavi treba poznavati Brailleovo pismo ukoliko ga učenik koristi* (S34) od čega se s time u potpunosti slaže 63,4%, a uglavnom slaže 23,7%. Velik broj studenata ne slaže se (78,7%) s tvrdnjom da je *svim učenicima oštećena vida potreban pomoćnik u nastavi* (S1) od čega se s time uopće ne slaže 46,6%, a uglavnom ne slaže 32,1%. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida* (S24) ne slaže se 67,9% studenata, od čega se 32,8% u potpunosti ne slaže, a 35,1% uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. Velik broj studenata slaže se (66,4%) s tvrdnjom *prisutnost pomoćnika u nastavi negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija* (S25) od čega se 42,7% studenata uglavnom slaže, a 23,7% u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. Veći broj studenata ne slaže se s tvrdnjama *učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi* (S7) (ne slaže se 61%, niti se slaže niti se ne slaže 34,4%, slaže 4,6%), *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju* (S11) (ne slaže se 52,6%, niti se slaže niti se ne slaže 29%, slaže se 18,4%) te *slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku* (S5) (ne slaže se 48,1%, niti se slaže niti se ne slaže 33,6%, slaže se 18,3%) pri čemu je u znatnoj mjeri onih koji se niti slažu niti ne slažu s određenom tvrdnjom. Veći broj studenata slaže se s tvrdnjom *učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe* (S23) (slaže se 47,4%, niti se slaže niti se ne slaže 32,8%, ne slaže se 19,9%). Podjednak broj studenata se ne slaže (29%), niti se slaže niti se ne slaže (35,9%) i slaže (35,1%) s tvrdnjom *učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika* (S20).

U tablici 2 prikazani su rezultati stavova studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na komunikaciju i socijalnu uključenost.

Tablica 2: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as) i standardne devijacije (sd) stavova koji se odnose na **komunikaciju i socijalnu uključenost** studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Tvrdnje	Relativne postotne frekvencije					as	sd
	1	2	3	4	5		
Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi izoliran je od svojih vršnjaka (S4)	9,2%	21,4%	36,6%	29,0%	3,8%	2,97	1,01
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S6)	10,7%	32,1%	34,4%	21,4%	1,5%	2,71	0,97
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima (S8)	3,8%	13,7%	36,6%	39,7%	6,1%	3,31	0,92
Pomoćnik u nastavi treba biti posrednik između učenika oštećena vida i njegovih učitelja/nastavnika (S9)	27,5%	28,2%	10,7%	26,0%	7,6%	2,58	1,34
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima (S12)	3,8%	23,7%	36,6%	31,3%	4,6%	3,09	0,94
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika (S17)	6,9%	24,4%	33,6%	28,2%	6,9%	3,04	1,04
Pomoćnik u nastavi treba se uključivati u socijalne interakcije učenika oštećena vida s vršnjacima (S22)	29,0%	35,1%	23,7%	8,4%	3,8%	2,23	1,08
Pomoćnik u nastavi treba učeniku oštećena vida biti partner u aktivnostima u paru (S31)	77,1%	17,6%	3,1%	2,3%	0,0%	1,31	0,64
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S33)	16,0%	32,8%	40,5%	8,4%	2,3%	2,48	0,94

Legenda: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem.

Iz rezultata je vidljivo kako se najveći broj studenata ne slaže (97,7%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba učeniku oštećena vida biti partner u aktivnostima u paru* (S31), od čega se njih 77,1% uopće ne slaže, a 17,6% uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. Također, velik broj studenata ne slaže se s tvrdnjama *pomoćnik u nastavi treba se uključivati u socijalne interakcije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S22) (64,1% se ne slaže, 12,2% se slaže,

23,7% se niti slaže niti ne slaže), *pomoćnik u nastavi treba biti posrednik između učenika oštećena vida i njegovih učitelja/nastavnika* (S9) (55,7% se ne slaže, 33,6% se slaže, 10,7% niti se slaže niti ne slaže) te *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S33) (48,8% se ne slaže, 10,7% se slaže, 40,5% niti slaže niti ne slaže). Veći broj studenata slaže se (45,8%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima* (S8), od čega se 39,7% uglavnom slaže, a 6,1% u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S6) ne slaže se 42,8% studenata od čega se s navedenom tvrdnjom njih 10,7% uopće ne slaže, a 32,1% uglavnom ne slaže. Podjednak broj studenata ne slaže se, slaže i niti slaže niti ne slaže s tvrdnjama S12, S17 i S4. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima* (S12) ne slaže se 27,5% studenata, njih 35,9% se slaže, a 36,6% niti se slaže niti se ne slaže. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika* (S17) ne slaže se 31,3% studenata, 35,1% se slaže, a 33,6% niti slaže niti ne slaže, dok se s tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi izoliran je od svojih vršnjaka* (S4) ne slaže 30,6% studenata, 32,8% slaže, a 36,6% niti slaže niti ne slaže.

U tablici 3 prikazani su rezultati stavova studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na potporu u kretanju.

Tablica 3: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as) i standardne devijacije (sd) stavova koji se odnose na **potporu u kretanju** studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Tvrdnje	Relativne postotne frekvencije					as	sd
	1	2	3	4	5		
Učenik oštećena vida ne može se sigurno kretati prostorom škole bez potpore pomoćnika u nastavi (S14)	49,6%	33,6%	12,2%	3,8%	0,8%	1,73	0,88
Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole (S21)	10,7%	30,5%	29,0%	23,7%	6,1%	2,84	1,09
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole (S26)	13,7%	22,1%	47,3%	16,0%	0,8%	2,68	0,93
Učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna potpora u kretanju prostorom škole (S32)	1,5%	1,5%	18,3%	38,9%	39,7%	4,14	0,87

Legenda: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem.

Rezultati pokazuju kako se najveći broj studenata (83,2%) ne slaže s tvrdnjom *učenik oštećena vida ne može se sigurno kretati prostorom škole bez potpore pomoćnika u nastavi (S14)*, od čega se 46,9% studenata uopće ne slaže, a 33,6% uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. Veći broj studenata slaže se (78,9%) s tvrdnjom *učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna potpora u kretanju prostorom škole (S32)* od čega se njih 38,9% uglavnom slaže, a 39,7% u potpunosti slaže. S tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole (S21)* ne slaže se 41,2% studenata, njih 29,8% se slaže, a 29% niti se slaže niti ne slaže. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole (S26)* ne slaže se 35,8% studenata, 16,8% se slaže, a 47,3% niti se slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom.

U tablici 4 prikazani su rezultati koji se odnose na stavove studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida vezani uz potporu pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba.

Tablica 4: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as) i standardne devijacije (sd) stavova koji se odnose na **potporu pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba** studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Tvrdnje	Relativne postotne frekvencije					as	sd
	1	2	3	4	5		
Pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića (S3)	28,2%	31,3%	26,7%	13,0%	0,8%	2,27	1,04
Pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba (S13)	22,1%	36,6%	31,3%	9,2%	0,8%	2,30	0,94
Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan pri uzimanju hrane i pića (S19)	17,6%	19,1%	36,6%	22,1%	4,6%	2,77	1,12
Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba (S27)	12,2%	19,1%	31,3%	30,5%	6,9%	3,01	1,13

Legenda: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem.

Rezultati pokazuju kako se najviše studenata ne slaže (59,5%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića (S3)* od čega se s navedenom tvrdnjom 28,2% uopće ne slaže, a 31,3% uglavnom ne slaže. Veći broj studenata ne slaže se (58,7%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba (S13)* od čega se njih 22,1% uopće ne slaže, a 36,6% uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. Podjednak broj studenata ne slaže se, slaže i niti slaže niti ne slaže s tvrdnjama S27 i S19. S tvrdnjom *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba (S27)* ne slaže se 31,3% studenata, 37,4% se slaže, a 31,3% niti se slaže niti se ne slaže. S tvrdnjom *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan pri uzimanju hrane i pića (S19)* ne slaže se 36,7% studenata, njih 26,7% se slaže, a 36,6% niti se slaže niti se ne slaže.

U tablici 5 prikazani su rezultati stavova studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na školske aktivnosti i zadatke.

Tablica 5: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as) i standardne devijacije (sd) stavova koji se odnose na **školske aktivnosti i zadatci** studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Tvrdnje	Relativne postotne frekvencije					as	sd
	1	2	3	4	5		
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida (S2)	3,1%	13,7%	48,9%	27,5%	6,9%	3,21	0,88
Pomoćnik u nastavi učeniku oštećena vida nije nužan za uspješno obavljanje školskih obveza (S10)	0,0%	6,1%	27,5%	37,4%	29,0%	3,89	0,90
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka (S15)	4,6%	18,3%	35,9%	30,5%	10,7%	3,24	1,02
Pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida (S16)	25,2%	39,7%	18,3%	14,5%	2,3%	2,29	1,07
Za vrijeme nastave učenik oštećena vida treba pitati pomoćnika u nastavi da mu objasni gradivo koje ne razumije (S28)	31,3%	29,0%	15,3%	18,3%	6,1%	2,39	1,27
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza (S29)	6,9%	18,3%	42,0%	26,7%	6,1%	3,07	0,99
Učitelj/nastavnik rjeđe provjerava razumije li učenik oštećena vida gradivo ako učenik ima pomoćnika u nastavi (S30)	1,5%	5,3%	16,8%	49,6%	26,7%	3,95	0,89

Legenda: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem.

Prema dobivenim rezultatima, najviše studenata slaže se (76,3%) s tvrdnjom *učitelj/nastavnik rjeđe provjerava razumije li učenik oštećena vida gradivo ako učenik ima pomoćnika u nastavi* (S30) od čega se njih 49,6% uglavnom slaže, a 26,7% u potpunosti slaže. Također, veći broj studenata slaže se (66,4%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi učeniku oštećena vida nije nužan za uspješno obavljanje školskih obveza* (S10) od čega se 37,4% studenata uglavnom slaže, a 29% u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. Većina studenata ne slaže se (64,9%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida* (S16) od čega se 25,2% uopće ne slaže, a 39,7% uglavnom ne

slaže te s tvrdnjom *za vrijeme nastave učenik oštećena vida treba pitati pomoćnika u nastavi da mu objasni gradivo koje ne razumije* (S28) (60,3%) od čega se 31,3% uopće ne slaže, a 29% uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka* (S15) više studenata se slaže (41,2%) od čega se njih 30,5% uglavnom slaže, a 10,7% u potpunosti slaže. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida* (S2) ne slaže se 16,8% studenata, 34,3% ih se slaže, a njih 48,9% niti se slaže niti ne slaže. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza* (S29) 25,2% studenata se ne slaže, njih 32,8% se slaže, a 42% ih se niti slaže niti ne slaže.

U tablicama koje slijede prikazane su razlike u stavovima studenata edukacijske rehabilitacije prema pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida s obzirom na godinu studija.

Tablica 6: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as), standardne devijacije (sd), χ^2 - vrijednost (χ^2) i pogreška s kojom tvrdimo da su razlike u **općim** stavovima studenata prve (1PS) i treće (3PS) godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge (2DS) godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida statistički značajne (p)

Tvrdnje	god. stu.	Relativne postotne frekvencije					as	sd	χ^2	p
		1	2	3	4	5				
Svim učenicima oštećena vida potreban je pomoćnik u nastavi (S1)	1PS	34,2%	36,8%	18,4%	10,5%	0,0%	2,05	0,99	7,84	0,449
	3PS	58,1%	30,2%	9,3%	2,3%	0,0%	1,56	0,77		
	2DS	46,0%	30,0%	14,0%	8,0%	2,0%	1,90	1,06		
Slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku (S5)	1PS	21,1%	28,9%	34,2%	10,5%	5,3%	2,50	1,11	16,08	0,041
	3PS	11,6%	27,9%	27,9%	32,6%	0,0%	2,81	1,03		
	2DS	18,0%	36,0%	38,0%	6,0%	2,0%	2,38	0,92		
Učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi (S7)	1PS	42,1%	31,6%	26,3%	0,0%	0,0%	1,84	0,82	14,05	0,029
	3PS	16,3%	25,6%	48,8%	9,3%	0,0%	2,51	0,88		
	2DS	28,0%	40,0%	28,0%	4,0%	0,0%	2,08	0,85		
Pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju (S11)	1PS	7,9%	28,9%	28,9%	26,3%	7,9%	2,97	1,10	16,56	0,035
	3PS	25,6%	41,9%	25,6%	4,7%	2,3%	2,16	0,95		
	2DS	24,0%	28,0%	32,0%	16,0%	0,0%	2,40	1,03		
Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo (S18)	1PS	76,3%	21,1%	2,6%	0,0%	0,0%	1,26	0,50	11,05	0,026
	3PS	93,0%	7,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,07	0,26		
	2DS	74,0%	14,0%	12,0%	0,0%	0,0%	1,38	0,70		
Učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika (S20)	1PS	2,6%	15,8%	34,2%	28,9%	18,4%	3,45	1,06	20,67	0,008
	3PS	9,3%	37,2%	37,2%	16,3%	0,0%	2,61	0,88		
	2DS	8,0%	14,0%	36,0%	36,0%	6,0%	3,18	1,02		
Učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe (S23)	1PS	5,3%	34,2%	28,9%	23,7%	7,9%	2,95	1,06	24,51	0,002
	3PS	0,0%	7,0%	25,6%	46,5%	20,9%	3,81	0,85		
	2DS	8,0%	8,0%	42,0%	26,0%	16,0%	3,34	1,10		
Pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida (S24)	1PS	10,5%	39,5%	21,1%	23,7%	5,3%	2,74	1,11	22,74	0,004
	3PS	46,5%	37,2%	14,0%	2,3%	0,0%	1,72	0,80		
	2DS	38,0%	30,0%	22,0%	6,0%	4,0%	2,08	1,10		
Prisutnost pomoćnika u nastavi negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija (S25)	1PS	5,3%	13,2%	7,9%	55,3%	18,4%	3,68	1,09	9,49	0,302
	3PS	0,0%	11,6%	16,3%	39,5%	32,6%	3,93	0,99		
	2DS	6,0%	18,0%	20,0%	36,0%	20,0%	3,46	1,18		
Pomoćnik u nastavi treba poznavati Brailleovo pismo ukoliko ga učenik koristi (S34)	1PS	0,0%	0,0%	15,8%	23,7%	60,5%	4,45	0,76	7,73	0,460
	3PS	4,7%	0,0%	4,7%	18,6%	72,1%	4,54	0,96		
	2DS	2,0%	2,0%	10,0%	28,0%	58,0%	4,38	0,90		

Na temelju rezultata prikazanih u tablici 6 moguće je uočiti da se studenti prve (1PS) i treće (3PS) godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge (2DS) godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu statistički značajno razlikuju uz pogrešku manju od 5% ($p < 0,05$) u čak 7 od 10 općih stavova (tvrdnji) o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida. To su:

- *slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku (S5)*
- *učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi (S7)*
- *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju (S11)*
- *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo (S18)*
- *učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika (S20)*
- *učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe (S23)*
- *pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida (S24).*

U ostalim (3 od 10) općim stavovima nije dobivena statistički značajna razlika uz pogrešku manju od 5,0%. Najveće razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe (S23)*. S navedenom tvrdnjom slaže se 31,5% studenata 1PS, čak 67,4% studenata 3PS te 42% studenata 2DS, a ne slaže se 39,5% studenata 1PS, 7% studenata 3PS te 16% studenata 2DS. Velike razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida (S24)*, s kojom se slaže 28,9% studenata 1PS, svega 2,3% studenata 3PS te 10% studenata 2DS. Nešto manje razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika (S20)*. S navedenom se tvrdnjom uglavnom ili potpuno slaže 47,4% studenata 1PS, znatno manje (16,3%) studenata 3PS te 42% studenata 2DS. Iako se niti jedna od skupina ispitanika ne slaže se s tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo (S18)*, dobivene su razlike u stupnju slaganja. S navedenom tvrdnjom ne slaže se 97,4% studenata 1PS, 100% studenata 3PS te 88% studenata 2DS, od čega se 76,3% studenata 1PS uopće ne slaže, a 21,1% uglavnom ne slaže, 90% studenata 3PS uopće ne slaže, a njih 7% uglavnom ne slaže te

74% studenata 2DS uopće ne slaže, a 14% uglavnom ne slaže s navedenom tvrdnjom. Razlike su dobivene i u stupnju slaganja s tvrdnjom *učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi (S7)*, s kojom se ne slaže 73% studenata 1PS, 41,9% studenata 3PS te 68% studenata 2DS. Manje, ali statistički značajne razlike u stupnju slaganja dobivene su kod tvrdnji S11 i S5. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju (S11)* slaže se 34,2% studenata 1PS, svega 7% studenata 3PS te 16% studenata 2DS. S tvrdnjom *slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku (S5)* slaže se 15,8% studenata 1PS, 32,6% studenata 3PS te 8% studenata 2DS, a ne slaže se 50% studenata 1PS, 39,5% studenata 3PS te 54% studenata 2DS.

Tablica 7: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as), standardne devijacije (sd), χ^2 - vrijednost (χ^2) i pogreška s kojom tvrdimo da su razlike u stavovima o **komunikaciji i socijalnoj uključenosti** studenata prve (1PS) i treće (3PS) godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge (2DS) godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida statistički značajne (p)

Tvrdnje	god. stu.	Relativne postotne frekvencije					as	sd	χ^2	p
		1	2	3	4	5				
Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi izoliran je od svojih vršnjaka (S4)	1PS	13,2%	23,7%	31,6%	31,6%	0,0%	2,82	1,04	15,06	0,058
	3PS	2,3%	9,3%	44,2%	39,5%	4,7%	3,35	0,81		
	2DS	12,0%	30,0%	34,0%	18,0%	6,0%	2,76	1,08		
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S6)	1PS	5,3%	36,8%	23,7%	28,9%	5,3%	2,92	1,05	26,58	0,001
	3PS	20,9%	39,5%	37,2%	2,3%	0,0%	2,21	0,80		
	2DS	6,0%	22,0%	40,0%	32,0%	0,0%	2,98	0,89		
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima (S8)	1PS	7,9%	23,7%	18,4%	47,4%	2,6%	3,13	1,07	20,56	0,008
	3PS	0,0%	4,7%	37,2%	46,5%	11,6%	3,65	0,75		
	2DS	4,0%	14,0%	50,0%	28,0%	4,0%	3,14	0,86		
Pomoćnik u nastavi treba biti posrednik između učenika oštećena vida i njegovih učitelja/nastavnika (S9)	1PS	21,1%	31,6%	13,2%	26,3%	7,9%	2,68	1,30	2,72	0,950
	3PS	30,2%	30,2%	7,0%	23,3%	9,3%	2,51	1,39		
	2DS	30,0%	24,0%	12,0%	28,0%	6,0%	2,56	1,34		
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima (S12)	1PS	7,9%	28,9%	34,2%	26,3%	2,6%	2,87	0,99	20,96	0,007
	3PS	0,0%	9,3%	32,6%	53,5%	4,7%	3,54	0,74		
	2DS	4,0%	32,0%	42,0%	16,0%	6,0%	2,88	0,94		
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika (S17)	1PS	10,5%	42,1%	21,1%	26,3%	0,0%	2,63	1,00	23,96	0,002
	3PS	2,3%	7,0%	37,2%	39,5%	14,0%	3,56	0,91		
	2DS	8,0%	26,0%	40,0%	20,0%	6,0%	2,90	1,02		
Pomoćnik u nastavi treba se uključivati u socijalne interakcije učenika oštećena vida s vršnjacima (S22)	1PS	28,9%	31,6%	21,1%	10,5%	7,9%	2,37	1,24	9,93	0,270
	3PS	41,9%	32,6%	18,6%	4,7%	2,3%	1,93	1,01		
	2DS	18,0%	40,0%	30,0%	10,0%	2,0%	2,38	0,97		
Pomoćnik u nastavi treba učeniku oštećena vida biti partner u aktivnostima u paru (S31)	1PS	71,1%	21,1%	5,3%	2,6%	0,0%	1,40	0,72	7,74	0,257
	3PS	90,7%	9,3%	0,0%	0,0%	0,0%	1,09	0,29		
	2DS	70,0%	22,0%	4,0%	4,0%	0,0%	1,42	0,76		
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S33)	1PS	5,3%	42,1%	39,5%	7,9%	5,3%	2,66	0,91	20,46	0,009
	3PS	27,9%	39,5%	27,9%	2,3%	2,3%	2,12	0,93		
	2DS	14,0%	20,0%	52,0%	14,0%	0,0%	2,66	0,90		

Na temelju rezultata prikazanih u tablici 7 moguće je uočiti da se studenti 1PS, studenti 3PS i studenti 2DS statistički značajno razlikuju uz pogrešku manju od 5% ($p < 0,05$) u 5 od 9

stavova o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na komunikaciju i socijalnu uključenost. To su:

- *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S6)*
- *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima (S8)*
- *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima (S12)*
- *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika (S17)*
- *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S33).*

U ostalim (4 od 9) stavovima koji se odnose na komunikaciju i socijalnu uključenost nije dobivena statistički značajna razlika uz pogrešku manju od 5%. Najveće razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S6)*, pri čemu se 34,2% studenata 1PS, 2,3% studenata 3PS te 32% studenata 2DS slaže s navedenom tvrdnjom. Također, veće razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjama S17, S12, S8 i S33. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika (S17)* ne slaže se 52,6% studenata 1PS, 9,3% studenata 3PS te 34,05% studenata 2DS. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima (S12)* s kojom se ne slaže 36,8% studenata 1PS, 9,3% studenata 3PS te 36% studenata 2DS, a s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima (S8)* ne slaže se 31,6% studenata 1PS, 4,7% studenata 3PS te 18% studenata 2DS. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S33)* slaže se 13,2% studenata 1PS, 4,6% studenata 3PS te 14% studenata 2DS.

Tablica 8: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as), standardne devijacije (sd), χ^2 - vrijednost (χ^2) i pogreška s kojom tvrdimo da su razlike u stavovima koji se odnose na **potporu pri kretanju** studenata prve (1PS) i treće (3PS) godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge (2DS) godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida statistički značajne (p)

Tvrdnje	god. stu.	Relativne postotne frekvencije					as	sd	χ^2	P
		1	2	3	4	5				
Učenik oštećena vida ne može se sigurno kretati prostorom škole bez potpore pomoćnika u nastavi (S14)	1PS	36,8%	36,8%	15,8%	10,5%	0,0%	2,00	0,99	11,25	0,188
	3PS	55,8%	32,6%	9,3%	0,0%	2,3%	1,61	0,85		
	2DS	54,0%	32,0%	12,0%	2,0%	0,0%	1,62	0,78		
Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole (S21)	1PS	5,3%	36,8%	39,5%	13,2%	5,3%	2,76	0,94	29,08	0,000
	3PS	7,0%	11,6%	25,6%	46,5%	9,3%	3,40	1,05		
	2DS	18,0%	42,0%	24,0%	12,0%	4,0%	2,42	1,05		
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole (S26)	1PS	5,3%	15,8%	47,4%	31,6%	0,0%	3,05	0,84	25,15	0,001
	3PS	25,6%	34,9%	34,9%	4,7%	0,0%	2,19	0,88		
	2DS	10,0%	16,0%	58,0%	14,0%	2,0%	2,82	0,87		
Učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna potpora u kretanju prostorom škole (S32)	1PS	0,0%	2,6%	23,7%	36,8%	36,8%	4,08	0,85	6,85	0,552
	3PS	4,7%	0,0%	16,3%	34,9%	44,2%	4,14	1,01		
	2DS	0,0%	2,0%	16,0%	44,0%	38,0%	4,18	0,77		

Na temelju rezultata prikazanih u tablici 8 moguće je uočiti da se studenti 1PS, studenti 3PS i studenti 2DS statistički značajno razlikuju uz pogrešku manju od 5% ($p < 0,05$) u 2 od 4 stavova (tvrdnji) o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na potporu pri kretanju:

- *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole (S14)*
- *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole (S26)*

U ostalim tvrdnjama (2 od 4) nisu dobivene statistički značajne razlike u stupnju slaganja uz pogrešku manju od 5%. Najveće razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole (S21)*, s kojom se ne slaže 42,1% studenata 1PS, 18,6% studenata 3PS te 60% studenata 2DS, a slaže se 18,5% studenata 1PS, 55% studenata 3PS te 16% studenata 2DS. Velike razlike dobivene su i u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole (S26)* s kojom

se ne slaže 21,1% studenata 1PS, 60,5% studenata 3PS i 26% studenata 2DS, dok se 31,6% studenata 1PS, 4,7% studenata 3PS te 16% studenata 2DS slaže s navedenom tvrdnjom.

Tablica 9: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as), standardne devijacije (sd), χ^2 - vrijednost (χ^2) i pogreška s kojom tvrdimo da su razlike u stavovima koji se odnose na **potpora pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba** u studenata prve (1PS) i treće (3PS) godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge (2DS) godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida statistički značajne (p)

Tvrdnje	god. stu.	Relativne postotne frekvencije					as	sd	χ^2	P
		1	2	3	4	5				
Pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića (S3)	1PS	7,9%	31,6%	36,8%	23,7%	0,0%	2,76	0,91	24,64	0,002
	3PS	46,5%	37,2%	14,0%	2,3%	0,0%	1,72	0,80		
	2DS	28,0%	26,0%	30,0%	14,0%	2,0%	2,36	1,10		
Pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba (S13)	1PS	7,9%	36,8%	34,2%	18,4%	2,6%	2,71	0,96	16,12	0,041
	3PS	32,6%	39,5%	27,9%	0,0%	0,0%	1,95	0,79		
	2DS	24,0%	34,0%	32,0%	10,0%	0,0%	2,28	0,95		
Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan pri uzimanju hrane i pića (S19)	1PS	13,2%	23,7%	36,8%	21,1%	5,3%	2,82	1,09	14,74	0,064
	3PS	14,0%	7,0%	37,2%	37,2%	4,7%	3,12	1,10		
	2DS	24,0%	26,0%	36,0%	10,0%	4,0%	2,44	1,09		
Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba (S27)	1PS	10,5%	21,1%	36,8%	26,3%	5,3%	2,95	1,06	21,79	0,005
	3PS	7,0%	7,0%	23,3%	48,8%	14,0%	3,56	1,05		
	2DS	18,0%	28,0%	34,0%	18,0%	2,0%	2,58	1,05		

Na temelju rezultata prikazanih u tablici 9 moguće je uočiti da se studenti 1PS, studenti 3PS i studenti 2DS statistički značajno razlikuju uz pogrešku manju od 5% ($p < 0,05$) u 3 od 4 stavova (tvrdnji) o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na potporu pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba. To su:

- *pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića (S3)*
- *pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba (S13)*
- *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba (S27)*

U jednoj od četiri tvrdnje nisu dobivene statistički značajne razlike u stupnju slaganja uz pogrešku manju od 5%. Najveće razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića* (S3) s kojom se ne slaže 39,5% studenata 1PS, 83,7% studenata 3PS te 53% studenata 2DS. Velike razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba* (S27), s kojom se slaže 31,6% studenata 1PS, 62,8% studenata 3PS te 20% studenata 2DS. Nešto manje razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba* (S13) s kojom se ne slaže 44,7% studenata 1PS, 72,1% studenata 3PS te 58% studenata 2DS, dok se s istom tvrdnjom slaže 21% studenata 1PS, 0% studenata 3PS te 10% studenata 2DS.

Tablica 10: Relativne postotne frekvencije, aritmetičke sredine (as), standardne devijacije (sd), χ^2 - vrijednost (χ^2) i pogreška s kojom tvrdimo da su razlike u stavovima koji se odnose na **školske aktivnosti i zadatke** u studenata prve (1PS) i treće (3PS) godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge (2DS) godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida statistički značajne (p)

Tvrdnje	god. stu.	Relativne postotne frekvencije					as	sd	χ^2	p
		1	2	3	4	5				
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida (S2)	1PS	2,6%	5,3%	36,8%	42,1%	13,2%	3,58	0,89	26,61	0,001
	3PS	2,3%	30,2%	55,8%	9,3%	2,3%	2,79	0,74		
	2DS	4,0%	6,0%	52,0%	32,0%	6,0%	3,30	0,84		
Pomoćnik u nastavi učeniku oštećena vida nije nužan za uspješno obavljanje školskih obveza (S10)	1PS	0,0%	7,9%	36,8%	34,2%	21,1%	3,68	0,90	9,56	0,145
	3PS	0,0%	4,7%	11,6%	46,5%	37,2%	4,16	0,81		
	2DS	0,0%	6,0%	34,0%	32,0%	28,0%	3,82	0,92		
Pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka (S15)	1PS	10,5%	21,1%	39,5%	23,7%	5,3%	2,92	1,05	49,42	0,000
	3PS	0,0%	2,3%	18,6%	65,1%	14,0%	3,91	0,65		
	2DS	4,0%	30,0%	48,0%	6,0%	12,0%	2,92	1,01		
Pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida (S16)	1PS	15,8%	36,8%	21,1%	23,7%	2,6%	2,61	1,10	18,39	0,019
	3PS	39,5%	48,8%	9,3%	2,3%	0,0%	1,74	0,73		
	2DS	20,0%	34,0%	24,0%	18,0%	4,0%	2,52	1,13		
Za vrijeme nastave učenik oštećena vida treba pitati pomoćnika u nastavi da mu objasni gradivo koje ne razumije (S28)	1PS	34,2%	26,3%	18,4%	13,2%	7,9%	2,34	1,30	4,58	0,801
	3PS	25,6%	25,6%	18,6%	23,3%	7,0%	2,61	1,29		
	2DS	34,0%	34,0%	10,0%	18,0%	4,0%	2,24	1,22		
Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza (S29)	1PS	5,3%	7,9%	55,3%	26,3%	5,3%	3,18	0,87	27,81	0,001
	3PS	9,3%	39,5%	37,2%	11,6%	2,3%	2,58	0,91		
	2DS	6,0%	8,0%	36,0%	40,0%	10,0%	3,40	0,99		
Učitelj/nastavnik rjeđe provjerava razumije li učenik oštećena vida gradivo ako učenik ima pomoćnika u nastavi (S30)	1PS	0,0%	10,5%	13,2%	39,5%	36,8%	4,03	0,97	13,84	0,086
	3PS	0,0%	4,7%	16,3%	46,5%	32,6%	4,07	0,83		
	2DS	4,0%	2,0%	20,0%	60,0%	14,0%	3,78	0,86		

Na temelju rezultata prikazanih u tablici 10 može se uočiti da se studenti 1PS, studenti 3PS i studenti 2DS statistički značajno razlikuju uz pogrešku manju od 5% ($p < 0,05$) u 4 od 7 stavova (tvrdnji) o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se odnose na školske aktivnosti i zadatke:

- *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida (S2)*
- *pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka (S15)*

- *pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida (S16)*
- *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza (S29)*

U ostalim tvrdnjama (3 od 7) nisu dobivene statistički značajne razlike u stupnju slaganja uz pogrešku manju od 5%. Najveće razlike dobivene su u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka (S15)*, s kojom se ne slaže 31,6% studenata 1PS, 2,3% studenata 2PS te 34% studenta 2DS. Velike razlike u stupnju slaganja dobivene su i kod tvrdnji S2 i S16. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida (S2)* ne slaže se 7,9% studenata 1PS, 32,5% studenata 3PS te 10% studenata 2DS, dok se s istom tvrdnjom slaže 55,3% studenta 1PS, 11,6% studenata 3PS te 38% studenata 2DS. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza (S29)* ne slaže se 13,2% studenata 1PS, 48,8% studenata 3PS te 14% studenata 2DS, a s istom tvrdnjom 31,6% studenata 1PS, 13,9% studenata 3PS te 50% studenata 2DS. Razlike su dobivene i u stupnju slaganja s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida (S16)* s kojom se ne slaže 52,6% studenata 1PS, 88,3% studenata 3PS i 54% studenata 2DS.

5. Rasprava

U ovom diplomskom radu ispitani su stavovi studenata edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida. Također, ispitano je razlikuju li se stavovi studenata istog fakulteta. Za uzorak su odabrani studenti prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije. Pretpostavljalo se kako se navedene grupe studenata razlikuju prema razini znanja, iskustva i doticaju s temom pomoćnika u nastavi te kako će se njihovi stavovi o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida razlikovati, odnosno da će, sukladno postavljenoj hipotezi, postojati statistički značajne razlike u stavovima studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida.

Stavovi studenata rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida

Rezultati općih stavova studenata o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida pokazuju sljedeće:

- najveći broj studenata ne slaže se (94,6%) s tvrdnjom da *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo* (S18)
- povećani broj studenata slaže se (87,1%) s tvrdnjom da *pomoćnik u nastavi treba poznavati Brailleovo pismo ukoliko ga učenik koristi* (S34)
- veliki broj studenata ne slaže se s tvrdnjama da *je svim učenicima oštećena vida potreban pomoćnik u nastavi* (S1) (78,7%) i *pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida* (S24) (67,9%)
- velik broj studenata slaže se (66,4%) s tvrdnjom *prisutnost pomoćnika u nastavi negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija* (S25)
- veći broj studenata ne slaže se s tvrdnjama *slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku* (S5) (ne slaže 48,1%, niti se slaže niti se ne slaže 33,6%, slaže 18,3%), *učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi* (S7) (ne slaže se 61%, niti se slaže niti se ne slaže 34,4%, slaže 4,6%) te *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju* (S11) (ne slaže se 52,6%, niti se slaže niti se ne slaže 29%, slaže 18,4%)
- veći broj studenata slaže se s tvrdnjom *učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe* (S23) (slaže 47,4%, niti se slaže niti ne slaže se 32,8%, ne slaže 19,9%)
- podjednak broj studenata ne slaže se (29%), niti se slaže niti se ne slaže (35,9%) i slaže (35,1%) s tvrdnjom *učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika* (S20).

Učenici oštećena vida skupina su učenika s posebnim odgojno obrazovnim potrebama za koju bi se moglo reći da pomoćnika u nastavi dobiva gotovo pa automatski (Conroy, 2008). S obzirom na moguće negativne utjecaje pomoćnika u nastavi na učenike oštećena vida, naročito u područjima socijalizacije i samostalnosti (Giangreco i sur., 1997; Russotti i Shaw, 2001; McKenzie i Lewis, 2008; Conroy, 2008; Whitburn, 2014; Metatla, 2017; Bilić Precić i sur., 2018), dovodi se u pitanje nužnost pomoćnika u nastavi za učenike oštećena vida. Bilić

Prcić i sur. (2018) tvrde kako se angažmanom pomoćnika u nastavi osigurava pomoć u učenju, ali se zbog smanjenja samostalnosti i rehabilitacije učenika eliminiraju sve komponente rehabilitacijskog procesa. Velik broj ispitanih studenata smatra kako pomoćnik u nastavi nije potreban svim učenicima oštećena vida te kako je učeniku oštećena vida dovoljna kvalitetna podrška kompetentnog učitelja. Međutim, učitelji učenika oštećena vida i učenikovi roditelji pomoćnike u nastavi doživljavaju kao prijeko potrebnu komponentu inkluzije (French, 1999, prema Conroy, 2008; Drandić, 2017). Giangreco (1999), prema Conroy (2008) navodi kako roditelji učenika oštećena vida smatraju da je podrška pomoćnika u nastavi ključna za uspješnu integraciju njihova djeteta u školu. Stoga je mjera pomoćnika u nastavi nerijetko forsirana neovisno o učenikovim potrebama i sposobnostima. Prema Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18) te Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, 24/15), i slijepi i slabovidni učenici imaju jednako pravo na pomoćnika u nastavi, s čime se slaže i većina ispitanih studenata. Ispitanici su iskazali neslaganje s tvrdnjom kako *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju*. Kako je već navedeno u uvodnom dijelu ovog rada, nepotrebna i pretjerana neposredna blizina pomoćnika u nastavi štetna je za učenika s teškoćama, s posljedicama izolacije od vršnjaka, ometanja interakcija s vršnjacima i razvoja naučene bespomoćnosti (Giangreco i sur., 1997; Giangreco i sur., 2005, prema Conroy, 2008). Prema Sharma i Salend (2016) učenici s teškoćama koji imaju pomoćnika u nastavi manje su samostalni i rjeđe socijaliziraju s vršnjacima iz razreda. Blatchford i sur. (2009), prema Farrell i sur. (2010) navode kako više podrške učeniku rezultira slabijim napretkom učenika. Tuttle i Tuttle (2004), prema Whitburn (2014) napominju kako percipirana ovisnost osoba oštećena vida može negativno utjecati na njihovo samopouzdanje budući da kontinuirano dobivaju podršku drugih neovisno o tome žele li njihovu pomoć. Giangreco i sur. (1997) upozoravaju na razvoj prevelike ovisnosti o pomoćniku do te mjere da neki učenici ne dolaze na nastavu ako je pomoćnik odsutan. Problem također predstavlja, u uvodnom dijelu spomenut, osjećaj gubitka kontrole koji se javlja kao posljedica nesamostalnog odlučivanja o vlastitim aktivnostima (Giangreco i sur., 1997). Whitburn (2014) navode kako se učenici osjećaju sposobnije i više uključeno kada mogu samostalno donositi odluke. Stalna prisutnost pomoćnika u nastavi može negativno utjecati na interakciju učenika s vršnjacima, o čemu će se više pisati nastavku rada. Poznavanje Brailleovog pisma preporučeno je pomoćnicima u nastavi za kvalitetniji rad sa slijepim učenikom (Puškarić i Vrban, 2017), s čime se slaže i većina ispitanika. Iako se u stranoj literaturi među ulogama pomoćnika u nastavi može pronaći prilagodba nastavnih

materijala (Russotti i Shaw, 2001; McKenzie i Lewis, 2008; Conroy, 2008; Sharma i Salend, 2016), prema hrvatskim pravilnicima izrada bilo kakvih nastavnih sredstava nije zadatak pomoćnika u nastavi (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN, 102/18). Ispitanici se slažu kako pomoćnik u nastavi nije kompetentan za navedenu ulogu.

U kategoriji komunikacije i socijalne uključenosti dobiveni su sljedeći stavovi studenata:

- najveći se broj studenata ne slaže (97,7%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba učeniku oštećena vida biti partner u aktivnostima u paru* (S31)
- velik broj studenata ne slaže se s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba se uključivati u socijalne interakcije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S22) (64,1%)
- veći broj studenata ne slaže se s tvrdnjama *pomoćnik u nastavi treba biti posrednik između učenika oštećena vida i njegovih učitelja/nastavnika* (S9) (55,7%), *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S33) (48,8%) te *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S6) (42,8%)
- veći broj studenata slaže se (45,8%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima* (S8)
- podjednak broj studenata ne slaže se, slaže i niti slaže niti ne slaže s tvrdnjama *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima* (S12) (27,5% se ne slaže, 35,9% se slaže, 36,6% niti se slaže niti se ne slaže), *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika* (S17) (31,3% se ne slaže, 35,1% se slaže, 33,6% niti se slaže niti se ne slaže) te *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi izoliran je od svojih vršnjaka* (S4) (30,6% se ne slaže, 32,8% slaže, 36,6% niti se slaže niti se ne slaže).

Socijalizacija i komunikacija učenika oštećena vida u školi područja su u kojima se često pojavljuju problemi, što je vidljivo i u odgovorima ispitanika koji su iskazali negativne stavove prema većini tvrdnji iz kategorije komunikacije i socijalne uključenosti. Giangreco i sur. (1997) navode kako pomoćnik u nastavi negativno utječe na izolaciju učenika s teškoćama od vršnjaka i interakcije s učiteljima i vršnjacima. Učenici rjeđe prilaze učeniku s teškoćama dok je pomoćnik u nastavi uz njega, obraćaju se učeniku preko pomoćnika te pomoćnik odgovara u ime učenika (Giangreco i sur., 1997; Conroy, 2008). Sharma i Salend (2017) tvrde kako, unatoč poticanju socijalnih vještina učenika oštećena vida, pomoćnik u

nastavi utječe na smanjenje interakcija s vršnjacima i izdvaja učenika od ostatka razreda zbog svoje stalne prisutnosti, davanja zasebnih uputa te izdvajanja iz pojedinih aktivnosti. Kao što je već navedeno, učenici oštećena vida često preferiraju društvo odraslih osoba (Šupe, 2009), zbog čega se učenici koji imaju pomoćnika u nastavi često oslanjaju na njegovo društvo i podršku, izolirajući se od vršnjaka (Wenner Conroy, 2008). Conroy (2008) navodi kako je česta pojava da učenik oštećena vida oklijeva sudjelovati u aktivnostima bez vođenja pomoćnika u nastavi. Webster i sur. (2010) prema Sharma i Salend (2017) ne slažu se s time da pomoćnik u nastavi negativno utječe na socijalizaciju u školi te navode kako pomoćnik u nastavi potiče interakciju i uključivanje učenika u aktivnosti, smanjuje nepoželjna ponašanja učenika te pozitivno utječe na socijalizaciju s vršnjacima. Prema Giangreco i sur. (1997) prihvaćenost učenika s teškoćama povezana je sa stavovima ostalih učenika o njegovom pomoćniku, odnosno učenici pozitivnije reaguju i više uključuju učenika čiji im se pomoćnik u nastavi više sviđa i obrnuto. Whitburn (2014) zamjećuje kako slabovidni učenici imaju više prijatelja nego slijepi učenici, što povezuje s prisutnošću pomoćnika u nastavi. Autorica objašnjava kako slabovidne učenike učitelji u razredu uglavnom uparuju s videćim vršnjakom, dok slijepi učenik dobiva podršku od svog pomoćnika u nastavi, iz čega se može zaključiti slijepi učenici time imaju manje prilika za interakciju i povezivanje s vršnjacima. Nadalje, pomoćnik u nastavi može negativno utjecati na interakcije učitelja s učenikom. Istraživanja su pokazala kako učitelji manje izravno rade s učenikom s teškoćama koji ima pomoćnika u nastavi, odnosno oslanjaju se na individualnu podršku koju učeniku pruža pomoćnik u nastavi (Giangreco i sur., 2005, prema Conroy, 2008). Zaseban rad učenika s teškoćama i njegovog pomoćnika u nastavi može negativno utjecati i na rad ostatka razreda. Prema Giangreco i sur. (2017) aktivnosti pomoćnika u nastavi i učenika s teškoćama djeluju kao ometajući faktor ostalim učenicima za vrijeme nastave. Prema Bilić Precić i sur. (2018) učenici oštećena vida pokazali su lošije rezultate u usporedbi s učenicima koji nemaju pomoćnika u nastavi u varijablama iz područja socijalnih vještina, uključujući uključivanje u aktivnosti, samostalno traženje pomoći, iniciranje razgovora s vršnjacima, provođenje odmora u društvu i spremnost učenika iz razreda na pružanje podrške učeniku.

Temeljem podataka o stavovima studenata koji se odnose na potporu u kretanju može se zaključiti sljedeće:

- najveći broj studenata (83,2%) ne slaže s tvrdnjom *učenik oštećena vida ne može se sigurno kretati prostorom škole bez potpore pomoćnika u nastavi* (S14)
- veći broj studenata slaže se (78,9%) s tvrdnjom *učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna potpora u kretanju prostorom škole* (S32)
- veći broj studenata ne slaže se s tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole* (S21) (41,2% se ne slaže, 29,8% se slaže, 29% niti se slaže niti se ne slaže)
- veći broj studenata niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole* (S26) (35,8 % se ne slaže, 16,8% se slaže, 47,3% niti se slaže niti ne slaže)

Sposobnost samostalnog kretanja uvelike utječe na postizanje postavljenih ciljeva i ispunjavanje vlastitih potreba (Bilić Prčić i sur., 2018). Sigurno i uspješno kretanje predstavlja velik izazov za osobe oštećena vida, zbog čega je rehabilitacija i trening orijentacije i kretanja ključna za njihovu samostalnost. S učenicima oštećena vida koji su uključeni u redovni sustav obrazovanja provodi se trening orijentacije i kretanja unutar prostora škole i na pripadajućim javnim pješačkim površinama (Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek [COOVB], ng). U radu s učenicima mlađe dobi potiču se predvještine orijentacije i kretanja kojima se stječu znanja i navike nužne za samostalno kretanje uz pomoć bijelog štapa. Stariji učenici uče se samostalno kretati uz pomoć bijelog štapa (COOVB, ng). Učenici koji nisu u potpunosti savladali tehnike samostalnog kretanja kreću se uz pomoć videće osobe tehnikom videćeg vodiča. Učenici oštećena vida koji su savladali tehnike kretanja s bijelim štapom mogu se samostalno i sigurno kretati prostorom škole, što prepoznaju i ispitanici ovog istraživanja koji većinom smatraju kako je moguće sigurno kretanje učenika oštećena vida bez podrške pomoćnika u nastavi te da učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna podrška pri kretanju. Prema Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18), među poslove pomoćnika u nastavi spada pružanje podrške pri kretanju, a Puškarić i Vrban (2017) kao pravilan način pružanja podrške navode tehnike videćeg vodiča. Veći broj ispitanih studenata ne smatra da pomoćnik u nastavi negativno utječe na sposobnosti samostalne orijentacije i kretanja učenika. Bilić Prčić i sur. (2018) u svom su istraživanju zaključili kako učenici oštećena vida koji imaju pomoćnika u nastavi

pokazuju lošije rezultate u području vještina orijentacija i kretanja, uključujući samostalno i sigurno kretanje, samostalan dolazak do škole, samostalno kretanje unutar prostora škole, samostalno pronalaženje puta od jedne do druge učionice, pomoć videćeg vodiča, prilagođenost prostora za kretanje i orijentiranje u odnosu na okolinu.

Iz stavova studenata koji se odnose na potporu pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba dobiveni su sljedeći rezultati:

- najviše se studenata ne slaže (59,5%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića* (S3)
- veći broj studenata ne slaže se (58,7%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba* (S13)
- podjednak broj studenata ne slaže se, slaže i niti slaže niti ne slaže s tvrdnjama *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba* (S27) (31,3% se ne slaže, 37,4% se slaže, 31,3% niti se slaže niti se ne slaže) te *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan pri uzimanju hrane i pića* (S19) (36,7% se ne slaže, 26,7% se slaže, 36,6% niti se slaže niti se ne slaže).

Prema Pravilniku o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN, 102/18), pomoćnici u nastavi imaju zaduženje pružati podršku učeniku u obavljanju higijenskih potreba i konzumaciji hrane i pića, ovisno o učenikovim sposobnostima i potrebama. Veći broj ispitanih studenata smatra kako učenicima oštećena vida nije potrebna podrška u navedenim područjima. Bilić Prcić i sur. (2018) usporedbom učenika oštećena vida koji imaju i onih koji nemaju pomoćnika u nastavi zaključili su kako učenici koji imaju pomoćnike u nastavi pokazuju lošije rezultate u varijablama iz područja svakodnevnih vještina, među kojima su samostalno kretanje do sanitarnog čvora i kantine, samostalno održavanje osobne i opće higijene, samostalnost u odijevanju te konzumiranje hrane s priborom za jelo bez da se zamaže dok jede.

Temeljem rezultata stavovima studenata koji se odnose na školske aktivnosti i zadatke može se zaključiti sljedeće:

- najviše se studenata slaže (76,3%) s tvrdnjom *učitelj/nastavnik rjeđe provjerava razumije li učenik oštećena vida gradivo ako učenik ima pomoćnika u nastavi* (S30)
- veći broj studenata slaže se (66,4%) s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi učeniku oštećena vida nije nužan za uspješno obavljanje školskih obveza* (S10)

- većina studenata ne slaže se s tvrdnjama *pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida* (S16) (64,9%) i *za vrijeme nastave učenik oštećena vida treba pitati pomoćnika u nastavi da mu objasni gradivo koje ne razumije* (S28) (60,3%)
- veći broj studenata slaže se s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka* (S15) (22,9% se ne slaže, 41,2% se slaže, 35,9% niti se slaže niti se ne slaže)
- veći broj studenata niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjama *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida* (S2) (16,8% se ne slaže, 34,3% se slaže, 48,9% niti se slaže niti se ne slaže) te *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza* (S29) (25,2% se ne slaže, 32,8% se slaže, 42% niti se slaže niti se ne slaže).

Ispitanici su iskazali neutralan stav prema utjecaju pomoćnika u nastavu na školski uspjeh učenika oštećena vida te neslaganje s nužnošću pomoćnika u nastavi za akademski uspjeh učenika oštećena vida. U literaturi se o navedenoj temi mogu pronaći različiti rezultati. Drandić (2017) tvrdi kako pomoćnici u nastavi pridonose kvalitetnijem obrazovanju učenika s teškoćama, odnosno da pomoćnik u nastavi pomaže učeniku u usvajanju nastavnih sadržaja. Farrell i sur. (2010) navode kako pomoćnici u nastavi imaju pozitivan učinak na školski uspjeh učenika koji imaju teškoće učenja, no ne i ostalih skupina učenika s teškoćama. Autori ističu kako postoji negativna povezanost između napretka učenika s teškoćama i količine podrške koju primaju, s čime se slažu Webster i sur. (2010), prema Sharma i Salend (2016) koji izlažu problem negativnog utjecaja velike količine podrške pomoćnika u nastavi. Nadalje, veliki broj studenata smatra kako učitelji rjeđe provjeravaju usvojenost i razumijevanje gradiva učenika oštećena vida ako učenik ima pomoćnika u nastavi te učenik oštećena vida ne bi trebao pitati pomoćnika u nastavi da mu objašnjava gradivo za vrijeme nastave. Kako je već napomenuto, učitelji rjeđe komuniciraju s učenicima s teškoćama koji imaju pomoćnika u nastavi te često prepuštaju davanje uputa i objašnjavanje učenikovom pomoćniku. Posljedično, učitelj, koji je kompetentniji za poučavanje od pomoćnika u nastavi, manje izravno poučava učenika (Conroy, 2008). S navedenim se slažu i McKenzie i Lewis (2008) koje ističu kako pomoćnici u nastavi od učitelja često preuzimaju ulogu izravnog poučavanja učenika s kojim rade. Metatla (2017) upozorava na već spomenut fenomen *teaching assistant bubble*. Autor navodi kako učenik i pomoćnik u nastavi često imaju *nastavu unutar nastave*,

odnosno kako učenik ne sudjeluje u nastavi s ostalim učenicima i učiteljem već mu njegov pomoćnik izdvojeno objašnjava gradivo, što dovodi do separacije od ostatka razreda te manje kvalitetne poduke. Prema Conory (2008) pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u obrazovnim zadacima, s čime se slaže velik broj ispitanih studenata. Angelides i sur. (2009) prema Sharma i Salend (2016) navode kako pomoćnici u nastavi znaju obavljati zadatke umjesto učenika te davati upute i podršku učenicima kada im nije potrebna. Prema Bilić Prcić i sur. (2018) učenici oštećena vida koji imaju pomoćnika u nastavi pokazuju lošije rezultate u odnosu na učenike koji nemaju pomoćnika u nastavi u određenim varijablama vezanim uz školske aktivnosti i akademske vještine, uključujući provođenje vremena u izvanškolskim aktivnostima, uključivanje u razredne aktivnosti, održavanje urednosti radnog mjesta, izvršavanje školskih obaveza bez zaostajanja za ostatkom razreda, uspješnost u čitanju te dostupnost nastavnih materijala.

Razlike u stavovima studenata rehabilitacije s obzirom na godinu studija

U istraživanju je sudjelovao ukupno 131 student edukacijske rehabilitacije, od čega je 38 studenata prve godine preddiplomskog studija, 43 studenta treće godine preddiplomskog studija i 50 studenata druge godine diplomskog studija. Rezultati su pokazali razlike u stavovima navedenih skupina studenata, zbog čega se prihvaća postavljena hipoteza da postoje statistički značajne razlike u stavovima studenata prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida uz pogrešku manju od 0,05.

Statistički značajne razlike dobivene su u ukupno 21 od 34 stavova. Prema kategorijama, statistički značajne razlike dobivene su u 7 od 10 općih stavova, 5 od 9 stavova vezanih uz komunikaciju i socijalnu uključenost, 2 od 4 varijable iz kategorije potpore pri kretanju, 3 od 4 varijable iz kategorije potpore pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba te 4 od 7 varijabli iz školskih aktivnosti i zadataka.

U kategoriji općih stavova dobivene su sljedeće razlike u stupnju slaganja između studenata:

- s tvrdnjom *slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku* (S5) ne slaže se većina studenata 1PS (50%) i studenata 2DS (54%), dok se podjednak broj studenata 3PS ne slaže (39,5%) i slaže (32,8%) s navedenom tvrdnjom
- s tvrdnjom *učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi* (S7) ne slaže se većina studenata 1PS (73,7%) i 2DS (68%), dok se većina

studenata 3PS niti slažu niti ne slažu (48,8%) i ne slažu (41,9%) s navedenom tvrdnjom

- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju* (S11) većina studenata 3PS (67,5%) i 2DS (52%) se ne slaže, a studenti 1PS podjednako se slažu (34,2%) i ne slažu (36,8%) s navedenom tvrdnjom
- s tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo* (S18) ne slaže se većina studenata svih skupina, od čega se s tvrdnjom ne slažu svi studenti 3PS (100%), 97,4% studenata 1PS i 88% studenata 2DS
- s tvrdnjom *učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika* (S20) slaže se većina studenata 1PS (47,3%) i studenata 2DS (42%), dok se većina studenata 3PS s navedenom tvrdnjom ne slaže (46,5%)
- kod tvrdnje *učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe* (S23) dobivena je najveća razlika u stupnju slaganja, pri čemu se s tvrdnjom slaže većina studenata 3PS (67,4%), studenti 2DS u jednakom broju (42%) se slažu i niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, a stavovi studenata 1PS su podijeljeni (39,5% se ne slaže, 31,6% se slaže, 28,9% niti se slaže niti se ne slaže)
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida* (S24) ne slaže se većina studenata svih skupina, pri čemu je najviše studenata 3PS (83%), zatim studenata 2DS (68%) te studenata 1PS (50%).

Uspoređujući rezultate studenata 1PS, 3PS i 2DS, može se uočiti kako su određeni stavovi studenata 3PS suprotni od stavova ostalih skupina. Tako se s tvrdnjom *učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika* (S20) većina studenata 3PS ne slaže, dok se većina studenata 1PS i 2DS slaže. Prema tvrdnji *slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku* (S5) većina studenata 3PS ima podijeljeno mišljenje, a većina studenata 1PS i 2DS s istom se tvrdnjom ne slaže. S tvrdnjom *učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi* (S7) ne slaže se većina studenata 1PS i 2DS, a podjednako studenata 3PS ne slaže se i niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom. Također, s tvrdnjom *učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe* (S23) slaže se većina studenata 3PS, dok su stavovi studenata 2DS i 1PS većinom podijeljeni, uz razliku da se podjednak broj studenata 2DS slaže i niti slaže niti ne slaže, a podjednak broj studenata 1PS ne slaže, slaže i niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom. S tvrdnjama

učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo (S18) i pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida (S24) sve skupine studenata izrazile su neslaganje, a najveći stupanj neslaganja s navedenim tvrdnjama izrazili su studenti 3PS, a najmanji studenti 1PS. Iz dobivenih rezultata može se primijetiti kako su stavovi većine studenata 3PS negativni prema pomoćnicima u nastavi te kako su negativniji u usporedbi s ostalim skupinama studenata. Budući da studenti 3PS u tekućoj akademskoj slušaju najviše kolegija vezanih uz oštećenja vida, moguće je da su znanja stečena na nedavno odslušanim kolegijima utjecala na njihove stavove prema pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida. Studenti 2DS na početku diplomskog studija opredjeljuju se za module te, osim ako ne odaberu modul iz područja oštećenja vida ili izborne predmete iz istog, nemaju kolegije koji se bave učenicima oštećena vida. U anketnom upitniku koji je korišten za ovo istraživanje ispitana je varijabla modula za studente diplomskog studija, ali zbog opsega rada nije uključena u istraživanje. Za potrebe budućih istraživanja vrijedilo bi obraditi dobivene podatke kako bi se pokazalo postoje li razlike u stavovima studenata diplomskog studija s obzirom na upisan modul.

S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju (S11)* većina studenata 3PS i 2DS se ne slaže, dok se podjednak broj studenata 1PS s navedenom tvrdnjom slaže i ne slaže. Neslaganje studenata 3PS i 2DS u skladu je s navodima brojnih istraživanja. Kako je već navedeno, pretjerivanje s podrškom i neposrednom blizinom pomoćnika u nastavi ima negativne utjecaje na uključenost i samostalnost učenika oštećena vida. Može se pretpostaviti da su studenti 3PS i 2DS imali više doticaja s literaturom u usporedbi sa studentima 1PS te da je znanje stečeno tijekom studija utjecalo na njihove stavove.

U kategoriji komunikacije i socijalne uključenosti dobivene su sljedeće razlike u stupnju slaganja:

- kod tvrdnje *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima (S6)* dobivene su najveće razlike, pri čemu se podjednak broj studenata 1PS ne slaže (42,1%) i slaže (34,2%), većina studenata 3PS ne slaže (60,4%) te podjednak broj studenata 2DS ne slaže (28%) i slaže (32%) s navedenom tvrdnjom
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima (S8)* slaže se većina studenata 1PS (50%) i

studenata 3PS (58,15%), a većina studenata 2DS niti se slaže niti ne slaže (50%) s navedenom tvrdnjom

- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima* (S12) slaže se većina studenata 3PS (58,2%), a stavovi studenata 1PS i studenata 2DS su podijeljeni (36,8% studenata 1PS se ne slaže, 28,9% slaže i 34,2% niti slaže niti ne slaže; 36% studenata 2DS se ne slaže, 22% slaže i 42% niti slaže niti ne slaže)
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika* (S17) većina studenata se 1PS ne slaže (52,6%), većina studenata 3PS se slaže (53,5%), a stavovi studenata 2DS su podijeljeni (34% se ne slaže, 26% se slaže, 40% niti se slaže niti ne slaže)
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S33) većina studenata 1PS se slaže (60,9%), većina studenata 3PS se ne slaže (67,4%), a većina studenata 2DS niti se slaže niti se ne slaže (52%).

Kao i u prethodnoj kategoriji, u određenim tvrdnjama studenti 3PS imaju suprotna mišljenja od ostalih skupina studenata. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S6) većina studenata 3PS se ne slaže, dok se podjednako studenata 1PS i 2DS slaže i ne slaže s navedenom tvrdnjom. Također, većina studenata 3PS ne slaže se s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima* (S33), dok se većina studenata 1PS slaže, a većina studenata 2DS niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom. Većina studenata 3PS slaže se s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima* (S12), dok su stavovi studenata 1PS i 2DS podijeljeni. Kao i kod općih stavova, može se primijetiti kako su stavovi većine studenata 3PS prema pomoćnicima prilično negativni, što se također može objasniti većim brojem kolegijskih vezanih uz oštećenja vida u tekućoj akademskoj godini.

S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima* (S8) većina studenata 1PS i 3PS se slaže, a većina studenata 2DS se s istom tvrdnjom niti slaže niti ne slaže. Većina studenata 2DS također se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika* (S17), dok se većina studenata 1PS s navedenom tvrdnjom ne slaže, a većina studenata 3PS slaže. Uz

navedene tvrdnje, većina studenata 2DS niti se slaže niti ne slaže s tvrdnjom S33. Može se primijetiti kako su studenti 2DS neodlučniji u odgovorima u odnosu na ostale skupine studenata. Također, studenti 2DS imaju podijeljene stavove u 3 od 5 tvrdnji, što je više od ostalih skupina. Moguće je da su različiti stavovi studenata diplomskog studija vezani uz modul kojeg pohađaju, što bi bilo potrebno provjeriti novim istraživanjem. Budući da su teškoće u socijalizaciji i uključivanju učenika oštećena vida česta tema istraživanja, studenti su se kroz literaturu i predavanja imali priliku upoznati s potencijalnim problemima koje pomoćnik u nastavi može kod učenika oštećena vida potencirati, a naročito na trećoj godini preddiplomskog studija i modulu *Rehabilitacija osoba oštećena vida* na drugoj godini diplomskog studija. U budućim istraživanjima bilo bi potrebno istražiti koliki su doticaj s navedenom problematikom studenti imali kroz literaturu i predavanja tijekom studiranja i time ispitati koliko je tema pomoćnika u nastavi predstavljena pojedinoj skupini studenata te u kojoj mjeri stečeno znanje utječe na njihove stavove.

U kategoriji potpore pri kretanju dobiveni su sljedeći rezultati:

- s tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole* (S14) većina studenata 3PS se slaže (55,8%), većina studenata 2DS se ne slaže (60%), a podjednak broj studenata 1PS se ne slaže (42,1%) i niti slaže niti ne slaže (39,5%)
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole* (S26) većina studenata 3PS ne slaže se (60,5%), a većina studenata 1PS (47,4%) i studenata 2DS (58%) niti se slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom.

Iz navedenih rezultata može se zaključiti kako i u kategoriji potpore pri kretanju studenti 3PS imaju drugačije stavove od ostalih ispitanika. S tvrdnjom *učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole* (S14) podjednako se studenata 1PS ne slaže i niti slaže niti ne slaže, većina studenata 2DS se ne slaže, a većina studenata 3PS slaže. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole* (S26) većina se studenata 1PS i 2DS niti slaže niti ne slaže, dok se većina studenata 3PS s navedenom tvrdnjom slaže. Negativni stavovi prema pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida studenata 3PS mogu se uočiti i u ovoj kategoriji, što se može protumačiti na isti način kao i u prethodnim kategorijama, nedavnim pohađanjem kolegija vezanih uz oštećenja vida.

U kategoriji potpore pri uzimanju hrane i pića i u obavljanju higijenskih potreba dobivene su razlike u sljedećim tvrdnjama:

- kod tvrdnje *pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića* (S3) dobivena je najveća razlika, pri čemu se 83,7% studenata 3PS i 53% studenata 2DS ne slaže s navedenom tvrdnjom, a stavovi studenata 1PS su podijeljeni (39,5% se ne slaže, 23,7% se slaže, a 36,8% niti slaže niti ne slaže)
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba* (S13) ne slaže se većina studenata svi skupina, pri čemu je 44,7% studenata 1PS, 72,1% studenata 3PS i 58% studenata 2DS
- s tvrdnjom *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba* (S27) većina studenata 3PS se slaže (62,8%), većina studenata 2DS se ne slaže (46%), a stavovi studenata 1PS su podijeljeni (31,6% se ne slaže, 31,6% slaže i 36,8% niti slaže niti ne slaže).

Iz navedenih rezultata može se zaključiti kako je većina studenata 3PS i 2DS iskazala neslaganje s tvrdnjama *pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića* (S3) te *pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba* (S13). S tvrdnjom S3 studenti 1PS imaju podijeljene stavove, a s tvrdnjom S13 većina se ne slaže. S tvrdnjom *učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba* (S27) većina studenata 3PS se slaže, većina studenata 2DS se ne slaže, a studenti 1PS i kod ove tvrdnje imaju podijeljene stavove. Odgovori većine studenata 3PS u skladu su s odgovorima u prethodnim kategorijama, odnosno zamjećuje se negativniji stav prema pomoćnicima u nastavi nego kod ostalih skupina studenata, što se može povezati s potencijalnim objašnjenjima iz prethodnih kategorija.

U kategoriji školskih aktivnosti i zadataka dobiveni su sljedeći rezultati:

- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida* (S2) slaže se većina studenata 1PS (55,3%), a većina studenata 3PS (55,8%) i 2DS (52%) niti se slaže niti se ne slaže s navedenom tvrdnjom
- kod tvrdnje *pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka* (S15) pronađene su najveće razlike, pri čemu se većina studenata 3PS slaže (79,1%), većina studenata 2DS se niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom, a stavovi studenata 1PS su podijeljeni (31,6% studenata se ne slaže, 29% slaže, 39,5% niti slaže niti ne slaže)

- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida* (S16) ne slaže se većina studenata svih skupina, među kojima je 52,2% studenata 1PS, 88,3% studenata 3PS i 54% studenata 2DS
- s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza* (S29) većina studenata 1PS niti se slaže niti se ne slaže (55,3%), većina studenata 3PS se ne slaže (48,8%), a većina studenata 2DS (50%) slaže.

Većina studenata 1PS slaže se s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida* (S2), dok se s istom većina studenata 3PS i 2DS niti se slaže niti ne slaže. Može se pretpostaviti kako su studenti 1PS odgovorili u skladu s time što je pružanje podrške u praćenju nastave i izvršavanju nastavnih zadataka jedna od osnovnih uloga pomoćnika u nastavi te se očekuje da ima pozitivan utjecaj na učenikove rezultate. Studenti 3PS i 2DS nisu jasno izjasnili stav o navedenoj tvrdnji, što se može povezati s podijeljenim rezultatima istraživanja s kojima su se imali mogućnost susresti kroz kolegije. Negativan stav prema pomoćnicima u nastavi studenata 3PS vidljiv je i u ovoj kategoriji. Tako se s tvrdnjom *pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka* (S15) većina studenata 3PS slaže, dok se studenti 2DS niti slažu niti ne slažu, a studenti 1PS imaju podijeljene stavove. S tvrdnjom *pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida* (S16) ne slaže se većina studenata svih skupina, no najveći je stupanj neslaganja studenata 3PS. Kod tvrdnje *pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza* (S29) znatna je razlika među odgovorima studenata 3PS i 2DS. Većina se studenata 3PS ne slaže, dok se većina studenata 2DS slaže s navedenom tvrdnjom. Većina studenata 1PS s istom se tvrdnjom niti slaže niti ne slaže.

6. Zaključak

Slijepi i slabovidni učenici skupina su učenika s teškoćama koji ostvaruju pravo na pomoćnika u nastavi. Zbog specifičnosti oštećenja vida, nužno je poznavanje načina funkcioniranja i potreba učenika radi pružanja primjerene podrške i stvaranja optimalnih uvjeta za njihovo uključivanje u redovne razrede. Pomoćnike u nastavi potrebno je obučiti za rad s ovom skupinom učenika te svratiti pažnju svih stručnjaka koji s učenikom rade na potencijalne teškoće integracije u redovan razred. Edukacijski rehabilitator važan je član stručnog tima koji, uz kvalitetnu suradnju s pomoćnikom u nastavi i ostalim stručnjacima, nastoji osigurati uspješno uključivanje i ostvarivanje potencijala učenika. Stoga je od velike važnosti da već na studiju, kao budući stručnjaci edukacijske rehabilitacije, poznaju pozitivne i negativne utjecaje pomoćnika u nastavi te područja funkcioniranja učenika koja su rizičnija za nastanak problema.

U ovom diplomskom radu kroz istraživanje se nastojalo utvrditi stavove studenata Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu prve i treće godine preddiplomskog studija Rehabilitacije te druge godine diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije prema pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida. Studenti su iskazali slaganje i neslaganje s određenim tvrdnjama vezanim uz rad i utjecaj pomoćnika u nastavi za navedenu skupinu učenika. U kategoriji općih stavova većina studenata smatra da pomoćnik u nastavi nije potreban svim učenicima oštećena vida i da nije potrebno da je cijelo vrijeme uz učenika, da nije kompetentan za prilagođavanje nastavnih materijala te da njegovo prisustvo negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija. Također, većina studenata smatra da je pomoćnik u nastavi učenicima oštećena vida potreban ne samo u osnovnoj školi već i u nastavku njihova školovanja, da ne postoji razlika u potrebi za pomoćnikom u nastavi s obzirom na stupanj oštećenja vida te da bi učenici oštećena vida koji imaju pomoćnika u nastavi trebali znati Brailleovo pismo, kao i njihovi pomoćnici. U kategoriji komunikacije i socijalne uključenosti većina studenata smatra da pomoćnik u nastavi negativno utječe na kvalitetu i učestalost komunikacije te učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima, da pomoćnik u nastavi ne bi trebao biti posrednik između učitelja i učenika oštećena vida, da se pomoćnik u nastavi ne treba uključivati u interakcije učenika i njegovih vršnjaka te da učeniku ne bi trebao biti partner u aktivnostima u paru. U kategoriji potpore u kretanju većina studenata smatra da pomoćnik u nastavi nema negativan utjecaj na kvalitetu samostalne orijentacije i kretanja učenika oštećena vida prostorom škole. Također, većina studenata smatra da pomoćnik u nastavi nije nužan za

samostalnu orijentaciju i kretanje učenika prostorom te da učeniku nije potrebna konstantna potpora u kretanju. Nadalje, većina ispitanika smatra da pomoćnik u nastavi ne bi trebao učeniku oštećena vida pružati potporu u uzimanju hrane i pića i obavljanju higijenskih potreba. U kategoriji školskih aktivnosti i zadataka većina ispitanika smatra da pomoćnik u nastavi nije nužan za uspjeh u obavljanju školskih obveza, da ima negativan utjecaj na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka, da nije zadužen za brigu o učenikovoј radnoj površini, da učeniku ne treba objašnjavati gradivo te da negativno utječe na učestalost interakcija učitelja i učenika vezanih uz provjeru razumijevanja gradiva. O tvrdnjama koje nisu navedene studenti imaju podijeljeno mišljenje. Iz rezultata se može zaključiti kako velik broj ispitanika prepoznaje pojedine probleme i negativne utjecaje pomoćnika u nastavi na učenika oštećena vida, naročito u područjima socijalizacije i samostalnosti, koja se i u literaturi često ističu kao osjetljiva područja.

Osim utvrđivanja stavova studenata, cilj ovog istraživanja bio je utvrditi razlike u stavovima s obzirom na godinu studija. Rezultati istraživanja pokazali su da postoji statistički značajna razlika u stupnju slaganja s većinom stavova, čime se potvrđuje postavljena hipoteza. Pokazalo se da stavovi većine studenata treće godine preddiplomskog studija odstupaju u pojedinim tvrdnjama u svim kategorijama te da su njihovi stavovi uglavnom negativni prema pomoćnicima u nastavi. Studenti druge godine diplomskog studija iskazali su velik broj neutralnih i podijeljenih stavova, a stavovi studenata prve godine preddiplomskog studija također su u većem broju podijeljeni. Razlike u stavovima ukazuju na postojanje faktora koji utječu na formiranje stava tijekom studija. Razlozi razlika ne mogu se sa sigurnošću utvrditi, no niz je potencijalnih objašnjenja. Studenti pojedinih godina razlikuju se s obzirom na količinu odslušanih kolegija, vježbi i prakse, zbog čega se može pretpostaviti da se razlikuju s obzirom na stečena iskustva i znanja, što se može zamijetiti u usporedbi pojedinih odgovora studenata prve godine preddiplomskog s odgovorima studenata treće godine preddiplomskog i druge godine diplomskog studija. S obzirom na to da je u upitniku ovog istraživanja ispitana varijabla iskustva u radu s pomoćnicima u nastavi i učenicima oštećena vida, dobivene podatke može se obraditi u svrhe novog rada. Isto tako, kolegije vezane uz oštećenja vida studenti su slušali u različitim razdobljima te postoji mogućnost da su, ovisno o aktualnosti teme, neki od njih imali više ili manje doticaja s temom ili je tema ranije ili kasnije obrađena. Studenti treće godine diplomskog studija imaju velik broj kolegija vezanih uz oštećenja vida u tekućoj akademskoj godini, što je potencijalno utjecalo na njihove stavove. Podijeljeni stavovi studenata druge godine diplomskog studija mogu biti uzrokovani

razlikom u programima koje studenti pohađaju s obzirom na smjer kojeg su upisali, što bi se moglo provjeriti budućim istraživanjima. Za utvrđivanje razloga razlika u stavovima bilo bi potrebno nadodati varijable kojima bi se razlozi ispitali te provesti novo istraživanje.

S obzirom na veliku uključenost učenika oštećena vida u redovne škole, važno je utvrditi kvalitetu pružene podrške te osmisliti i realizirati strategije njezina poboljšanja. Provedena istraživanja na temu uspješnosti integracije učenika s oštećenjem vida te utjecajima pomoćnika u nastavi na njihovo funkcioniranje nisu brojna te je potrebno više se posvetiti navedenoj temi. Također, važno je s istim temama kroz studijske programe i literaturu upoznati studente edukacijske rehabilitacije kao buduće članove stručnog tima.

7. Literatura

1. Alotaibi, A. Z., Alghadir, A., Iqbal Z. A., Anwer S. (2016). Effect of absence of vision on posture. *The Journal of Physical Therapy Science*, 28, 1374-1377.
2. Amedi, A., Raz, N., Pianka, P., Malach, R., & Zohary, E. (2003). Early “visual” cortex activation correlates with superior verbal memory performance in the blind. *Nature Neuroscience*, 6 (7), 758–766.
3. Bilić Prečić, A., Runjić, T. i Božić, B. (2018). Uspješnost rehabilitacije integriranih učenika oštećenog vida s obzirom na prisutnost stručnog suradnika rehabilitatora i asistenta u nastavi u nastavnom procesu. U: M. Nikolić i M. Vantić-Tanjić (ur.). *Unapređenje kvalitete života djece i mladih* (str. 475-487). Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih.
4. Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek [COOVB] (ng). Orijentacija i kretanje. <https://coovinkobek.hr/programi-2/psihosocijalna-rehabilitacija/orijentacija-i-kretanje-1>. Pristupljeno 21.5.2023.
5. Cobb, R. (2005). Training opportunities and career development for teaching assistants working with children with visual impairment in the United Kingdom. *International Congress Series*, 1282, 811-815.
6. Conroy, P. W. (2007). Paraprofessionals and students with visual impairments: potential pitfalls and solutions. *RE:view*, 39(2), 43-55.
7. Drandić, D. (2017). Uloga pomoćnika u nastavi u provođenju inkluzivnoga obrazovanja. *Napredak*, 158 (4), 439-459.
8. Drandić, D. i Radetić Paić, M. (2020). Suradnja u inkluzivnim školama: kako pomoćnici u nastavi procjenjuju njihovu suradnju s učiteljima u razredu?. *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (1), 151-178.
9. Fajdetić, A. (2007). Oštećenje vida. U: K. Nenadić (ur.): *Učenik oštećena vida u redovitoj školi* (str. 11-21). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i Hrvatski savez slijepih.
10. Fajdetić, A. (2011). Slijepi učenici i usvajanje jezika u integriranom odgoju i obrazovanju. *Napredak*, 153 (3-4), 463-480.
11. Farrell, P., Alborz, A., Howes, A. i Pearson, D. (2010). The impact of teaching assistants on improving pupils’ academic achievement in mainstream schools: a review of the literature. *Educational Review*, 64 (4), 435-448.

12. Fazzi, E., Signorini, S., Bova, S. M., Ondeì, P. i Bianchi, P. E. (2005). Early intervention in visually impaired children. *International Congress Series, 1282*, 117-121.
13. Giangreco, M. F., Edelman, S. W., Luiselli, T. E. i Macfarland, S. Z. C. (1997). Helping or Hovering? Effects of Instructional Assistant Proximity on Students with Disabilities. *Exceptional Children, 64* (1), 7–18.
14. Hećimović, I., Martinec, R. i Runjić, T. (2014). Utjecaj terapije pokretom i plesom na sliku tijela adolescentica sa slabovidnošću. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 50* (1), 13-25.
15. Igrić, Lj. (2015). Osnove edukacijskog uključivanja. U: Lj. Igrić (ur.): *Uvod u inkluzivnu edukaciju* (str. 3-53). Zagreb: Školska knjiga.
16. Igrić, Lj., Marinić, M. i Maljevac, A. (2021). Comparison of Teachers and Teaching Assistants' Perspective of Necessary Teaching Assistant Competences. *Croatian Journal of Education, 23* (2), 605-650.
17. Karamatić Brčić, M. (2011). Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina, 8* (1).
18. Kolumbić-Di Giorgio, M. (2021). Posebnosti rada pomoćnika u nastavi s učenikom koji ima oštećenje vida. U: A. Matega Tintor i K. Vujnović (ur.): *Lektira za pomoćnike* (str. 115-127). Velika Gorica: Grad Velika Gorica.
19. Lapat, G. (2011). Asistent u nastavi. U: A. Jurčević Lozančić i S. Opić (ur.): *Škola, odgoj i učenje za budućnost* (str. 205-213). Zagreb: Učiteljski fakultet.
20. McKenzie, A. R. i Lewis, S. (2008). The Role and Training of Paraprofessionals who Work with Students who are Visually Impaired. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 102* (8), 459–471.
21. McLachlan, B. (2016). Teaching Assistants Talking. *Support for Learning, 31* (3).
22. Metatla, O. (2017). Uncovering Challenges and Opportunities for Including Visually-Impaired and Blind Children in Mainstream Schools. *The 31st British Human Computer Interaction Conference (The eWiC Series)*. BCS, The Chartered Institute for IT.
23. Miyauchi, H. i Paul, P. V. (2020). Perceptions of students with visual impairment on inclusive education: a narrative meta-analysis. *The International Journal for education/rehabilitation and psychological research, 10* (2), 4-25.
24. Nikolić, S. (1996). Perinatalna i dojenačka razvojna psihologija. U: S. Nikolić (ur.), *Svijet dječje psihe*. Zagreb: Prosvjeta, str. 14-25.

25. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. Narodne novine br. 22, 2020. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_02_22_549.html. Pristupljeno 5. 2. 2023.
26. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. Narodne novine br. 24, 2015. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html. Pristupljeno 5. 2. 2023.
27. Pravilnik o pomoćnicima u nastavi. Narodne novine br. 102, 2018. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_102_1992.html. Pristupljeno 5. 2. 2023.
28. Pring, L. (2008). Psychological characteristics of children with visual impairments: learning, memory and imagery. *British Journal of Visual Impairment*, 26 (2), 159–169.
29. Puškarić, F. i Vrban, S. (2017). *Priručnik za pomoćnike u nastavi/ stručne komunikacijske posrednike*. Zagreb: Grad Zagreb.
30. Reardon, K. K. (1998). *Interpersonalna komunikacija: gdje se misli susreću*. Zagreb: Alinea.
31. Romstein, K., Velki, T. (2017). Pomoćnici u nastavi: problemi u praksi i percepcija vlastite uloge u nastavnom procesu. *Život i škola*, 63 (1), 151-158.
32. Russotti, J. i Shaw, R. (2001). In-Service Training for Teaching Assistants and others who Work with Students with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95 (8), 483–487.
33. Sharma, U. i Salend, S. J. (2016). Teaching Assistants in Inclusive Classrooms: A Systematic Analysis of the International Research. *Australian Journal of Teacher Education*, 41(8).
34. Stančić, V. (1991). *Oštećenja vida: biopsihosocijalni aspekti*. Zagreb: Školska knjiga.
35. Šupe, T. (2009). Dijete s oštećenjem vida u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj*, 15(55), 21-24.
36. Whitburn, B. (2014). Accessibility and autonomy preconditions to 'our' inclusion: A grounded theory study of the experiences of secondary students with vision impairment. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 14 (1), 3-15.
37. Withagen, A., Kappers A. M. L., Vervloed M. P. J., Knoors, H., Verhoeven, L. (2013). Short term memory and working memory in blind versus sighted children. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 2161-2172.
38. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Narodne novine br. 87, 2008. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html. Pristupljeno 5. 2. 2023.

39. Zečević, I., Mastilo, B., Bakoč, A., Vuksanović, G., Kalajdžić, O. i Perućica, R. (2018). Socijalna kompetencija i antisocijalno ponašanje slijepih učenika i učenika tipičnog razvoja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54 (1), 24-36.
40. Zovko, G. (1994). *Peripatologija I*. Zagreb: Školske novine.
41. Zrilić, S. i Nenadić-Bilan, D. (2019). Percepcija uloge pomoćnika u nastavi. U: M. Orel i S. Jurjevčič (ur.), *International Conference EDUvision 2019* (str. 84-95). Ljubljana: EDUvision.

Prilog

Upitnik za potrebe rada *Stavovi studenata edukacijske rehabilitacije o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida*

Poštovani,

pred Vama je upitnik kojim se ispituju stavovi o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida koji se primjenjuje u svrhu izrade diplomskog rada na studiju Rehabilitacija osoba oštećena vida. Tvrdnje se odnose na slijepe i slabovidne učenike koji nemaju dodatnih utjecajnih teškoća. Pozivamo Vas da sudjelujete u istraživanju i ispunite upitnik. Sudjelovanje u istraživanju je u potpunosti anonimno, stoga Vas molimo za iskrenost pri ispunjavanju upitnika.

Hvala na odazivu!

Za pitanja i informacije vezane uz istraživanje možete se javiti na mail iva.dizdar7@gmail.com.

Molimo zaokružite slovo ispred odgovarajućeg odgovora.

1. Koja ste godina studija?
 - a. prva godina preddiplomskog studija
 - b. treća godina preddiplomskog studija
 - c. druga godina diplomskog studija

2. Ako ste na drugoj godini diplomskog studija, na kojem ste modulu?
 - a. Inkluzivna edukacija i rehabilitacija
 - b. Rehabilitacija osoba oštećena vida
 - c. Rehabilitacija, sofrologija, kreativne i art/ekspresivne terapije

3. Jeste li se u privatnom životu i/ili tijekom aktivnosti na studiju susretali s pomoćnicima u nastavi?
 - a. da
 - b. ne

4. Jeste li se u privatnom životu i/ili tijekom aktivnosti na studiju susretali s pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida?
- da
 - ne
5. Jeste li se u privatnom životu i/ili tijekom aktivnosti na studiju susretali s učenicima oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi?
- da
 - ne

Sljedeće tvrdnje odnose se na Vaše stavove o pomoćnicima u nastavi za učenike oštećena vida. Molimo da pročitate navedene tvrdnje te za svaku zaokružite odgovarajući broj na skali od 1 do 5 koji odgovara stupnju Vašeg slaganja s tvrdnjom.

1 – uopće se ne slažem

2 – uglavnom se ne slažem

3 – niti se slažem niti se ne slažem

4 – uglavnom se slažem

5 – u potpunosti se slažem

1. Svim učenicima oštećena vida potreban je pomoćnik u nastavi.	1	2	3	4	5
2. Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na školski uspjeh učenika oštećena vida.	1	2	3	4	5
3. Pomoćnik u nastavi treba pružiti potporu učeniku oštećena vida pri uzimanju hrane i pića.	1	2	3	4	5
4. Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi izoliran je od svojih vršnjaka.	1	2	3	4	5
5. Slijepom učeniku više je potreban pomoćnik u nastavi nego slabovidnom učeniku.	1	2	3	4	5
6. Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima.	1	2	3	4	5

7. Učenicima oštećena vida pomoćnik u nastavi potreban je samo u osnovnoj školi.	1	2	3	4	5
8. Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost komunikacije učenika oštećena vida s ostalim učenicima.	1	2	3	4	5
9. Pomoćnik u nastavi treba biti posrednik između učenika oštećena vida i njegovih učitelja/nastavnika.	1	2	3	4	5
10. Pomoćnik u nastavi učeniku oštećena vida nije nužan za uspješno obavljanje školskih obveza.	1	2	3	4	5
11. Pomoćnik u nastavi treba biti cijelo vrijeme uz učenika oštećena vida i biti mu na raspolaganju.	1	2	3	4	5
12. Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost interakcija učenika oštećena vida s učiteljima/nastavnicima.	1	2	3	4	5
13. Pomoćnik u nastavi treba pomagati učeniku oštećena vida pri obavljanju higijenskih potreba (odlazak do toaleta, korištenje toaleta, pranje ruku, presvlačenje za nastavu tjelesnog, oblačenje i vezanje tenisica i sl.)	1	2	3	4	5
14. Učenik oštećena vida ne može se sigurno kretati prostorom škole bez potpore pomoćnika u nastavi.	1	2	3	4	5
15. Pomoćnik u nastavi negativno utječe na samostalnost učenika u izvršavanju nastavnih zadataka.	1	2	3	4	5
16. Pomoćnik u nastavi zadužen je za organizaciju radne površine (školska klupa) i pribora učenika oštećena vida.	1	2	3	4	5
17. Pomoćnik u nastavi negativno utječe na učestalost uključivanja učenika oštećena vida u započete aktivnosti i igre ostalih učenika.	1	2	3	4	5

18. Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi ne treba znati Brailleovo pismo.	1	2	3	4	5
19. Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan pri uzimanju hrane i pića.	1	2	3	4	5
20. Učenik oštećena vida kvalitetniju će potporu dobiti od pomoćnika u nastavi nego od učitelja/nastavnika.	1	2	3	4	5
21. Učenik oštećena vida koji ima pomoćnika u nastavi lošije se samostalno orijentira i kreće prostorom škole.	1	2	3	4	5
22. Pomoćnik u nastavi treba se uključivati u socijalne interakcije učenika oštećena vida s vršnjacima.	1	2	3	4	5
23. Učeniku oštećena vida dovoljna je pomoć od strane učitelja/nastavnika koji će biti osjetljiv na njegove potrebe.	1	2	3	4	5
24. Pomoćnik u nastavi kompetentan je za prilagođavanje nastavnih materijala učeniku oštećena vida.	1	2	3	4	5
25. Prisutnost pomoćnika u nastavi negativno utječe na spontanost ponašanja ostalih učenika i prirodnost njihovih interakcija.	1	2	3	4	5
26. Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na samostalnost pri orijentaciji i kretanju učenika oštećena vida prostorom škole.	1	2	3	4	5
27. Učenik koji ima pomoćnika u nastavi manje je samostalan u obavljanju higijenskih potreba (odlazak do toaleta, korištenje toaleta, pranje ruku, presvlačenje za nastavu tjelesnog, oblačenje i vezanje tenisica i sl.)	1	2	3	4	5
28. Za vrijeme nastave učenik oštećena vida treba pitati pomoćnika u nastavi da mu objasni gradivo koje ne razumije.	1	2	3	4	5

29. Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na sposobnost samostalne organizacije i planiranja učenika oštećena vida pri izvršavanju školskih obveza.	1	2	3	4	5
30. Učitelj/nastavnik rjeđe provjerava razumije li učenik oštećena vida gradivo ako učenik ima pomoćnika u nastavi.	1	2	3	4	5
31. Pomoćnik u nastavi treba učeniku oštećena vida biti partner u aktivnostima u paru.	1	2	3	4	5
32. Učeniku oštećena vida nije potrebna konstantna potpora u kretanju prostorom škole.	1	2	3	4	5
33. Pomoćnik u nastavi pozitivno utječe na učestalost iniciranja komunikacije učenika oštećena vida s vršnjacima.	1	2	3	4	5
34. Pomoćnik u nastavi treba poznavati Brailleovo pismo ukoliko ga učenik koristi.	1	2	3	4	5

Molimo da odgovorite na sljedeća dva pitanja.

Koji su, prema Vašem mišljenju, potencijalni pozitivni učinci prisutnosti pomoćnika u nastavi na učenike oštećena vida?

Koji su, prema Vašem mišljenju, potencijalni negativni učinci prisutnosti pomoćnika u nastavi na učenike oštećena vida?